

Verworpen vaderland

René de Rooy

bron

René de Rooy, *Verworpen vaderland*. Meulenhoff, Amsterdam 1979

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/rooy008verw01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl / erven René de Rooy

Het begin

Nadie es inocente; el mal es solo lo que aún desconocemos

Carlos Fuentes

De beste wijze om ervan te genezen en zich te ontdoen van het vaderland - de moeder aller kwalen - is niet, NIET al hoor je het dan niet, Juan, zoals jij beweert, door het te verkopen of te verraden.

Niets zou gemakkelijker zijn dan ergens op een schutting een bordje te plaatsen met de woorden:

land te koop

en dan rustig te wachten op imperialistische, kapitalistische of andere landhongerige elementen die er een appel of een ei voor zouden willen bieden.

Maar ik verkoop het vaderland niet;

niet voor een bord met linzen- of pindasoep en niet voor dertig zilverlingen;

niet aan barbaren of Byzantijnen;

niet aan Britten of buitenlanders;

niet aan hindoes of mohammedanen;

noch aan negers of Nederlanders;

noch minder aan creolen die het toch nimmer zullen kunnen bezitten en bewerken.

Ik zou het weg kunnen schenken aan Indianen of desnoods Indonesiërs, of nog liever, eigenlijk nog het liefst, aan kinderen wier ogen nog niet verduisterd werden door de eerste verziekelijking.

Maar het verraden, het met dezelfde munt terugbetalen, zou ik nooit kunnen.

Want het vaderland heeft mij verraden: het heeft mijn eerste liefde geroofd en gedood omdat deze te hoog en onaantastbaar was voor zijn bezoedeling.

Het vaderland heeft mijzelf bedreigd en belasterd;

het vaderland heeft mij tenslotte een dolkstoot in de rug toegebracht.

Daarom moet ik mij nu verweren.

Ik moet mij wreken op dit trouweloze, op dit perfide vaderland, dat een vaderland zonder erbarmen is gebleken.

Ik zoek echter niet de zoetheid van de wraak, want mij kan deze slechts bitter smaken: bitter as wormwood, and as salt as pain.

Maar ik wreek mij op het vaderland omdat ik beseft dat het mij zal antwoorden met de dierlijke haat die het eigen is. Met een haat die mij elke pas tot een terugkeer zal afsnijden: onherroepelijk!

Hier, aan de hoogste oever van Chapala,* verbrand ik mijn schepen en in de rosse gloed aan de hemel zie ik de schim van Hernán Cortés zich afwenden van de kusten van Yucatán: nunca volveré a ti.

-

Er zijn herinneringen die immer als een verborgen schade blijven voortbestaan: een letsel op het vlies van de ziel, een verhuuld litteken, dat nimmer zal verdwijnen en waarmee een mens totterdood verder leeft.

Er zijn herinneringen aan de groene jaren.

Maar pril of pijnlijk, een mens mag er zich niet vertederd of verbitterd aan vastklampen of ze blindelings verstoten.

Want elke herinnering is er een aan een mens of een oord en is een onmisbaar deel geworden van zijn bestaan, een etappe van zijn levensweg, onbewust de richting bepalend van zijn verdere schreden.

Waar wij thans staan, for better or for worse, is door eigen keus en door het eigen hart beïnvloed.

Zo blijven wij met onzichtbare banden verbonden aan een vervlogen uur, aan een ander mens, aan een plek op aarde. Vergeet echter niet, mijn vrienden, mijn kinderen, dat er veel plaatsen zijn onder de zon, veel uren onder de uren van een levensloop en veel mensen onder allen die ons pad moeten kruisen.

Daarom is het dat ik spreken moet over herinneringen:

van plaatsen, mensen en uren, en over de moeilijke taak om onderscheid te maken tussen de plaatsen die ons niet wezenlijk toebehoren maar slechts een bedrieglijke schijn vormen, en hun herinnering is een fata morgana, een spel van lucht en zon op het heetste uur van de dag.

Toch zijn er ook - en goddank - andere herinneringen aan mens en oord en rijping, die men wil behouden en behoeden, die men met de mantel der liefde wil omhullen en koesteren om ze in uren van overpeinzing op de weegschaal te stellen, zodat het overwicht van het goede en schone als een zonwitte wetenschap na blijft gloeien.

Kiezen wij daarom, uit de vele plekken op talloze plaatsen, de plek die ons toebehoort.

Het is een plek die slechts te vinden is als men gevoelig is voor de warme, weldadige straling die ons zal doorstromen en die bloed en hartslag in evenwicht zal brengen en die in staat is elk knagend verlangen te bezweren.

Het vaderland is niet de plek waar de navelstreng weggeworpen of begraven werd en opgevreten door de wormen.

Het is niet het land zonder hart, zonder de warmte die nodig is voor een gelukkig en onbewolkt bestaan.

De plek die ons geboren heeft werd gekozen door het loutere toeval al zagen onze ogen niet verder dan de grens van bosrand of zee.

Wie is wie in Tibet of Tenochtitlán, Cuba of Curaçao, Zambesië of Suriname?

Ik heb ontheemden gezien die verdwaasd ronddoelden door een dorp in een laag duinenland en ik zag ontheemden die hun zwaarte, hun hebi mee moesten torsen in de cirkel die zij niet konden verlaten.

Wie is mijn vader, wie mijn broeder, wie is mijn kind? Zijn er niet ontelbare duizenden vaders die de aarde bevolken en zijn er niet miljoenen en miljoenen kinderen, lachend of schreiend, in de dageraad of de avondnevels van deze lauwe planeet?

Daarom hoeft het niet mijn vader te zijn die Antoine heette, noch hoeft mijn zoon of dochter René of Louise te heten.

Ben ik niet de zoon van een Bruning die in een zwoele nacht te Parijs langs een dorre deur tastte, en is mijn zoon niet Carlos Ontiveros die ik onlangs voor het eerst van mijn leven ontmoette?

Zoeken wij waar wij ooit staan, want waar wij ons ooit kunnen bevinden leeft wellicht onze vader en bedelt ons kind om liefde.

Zoeken wij dan de vriend die ons gezonden wordt en die ons toebehoort naar het hart.

Peil, kinderen, de nog onbezonden herinnering niet, maar zoek!

Er is een mens die je wacht en die je nodig heeft en die van hart tot hart met je zal communiceren.

Ergens is een trouwe vriend.

Ergens is een onbaatzuchtige vriendin.

Ergens is een vaderland.

Het is de plek waar je delft en waar het gedolven erts in het zonlicht schittert.

Delf naar het hart van mens en oord.

Sper je ogen wijd en tast naar de diepte van andere ogen, en laat je niet bedriegen.

Laat je niet uiteindelijk bedriegen! Want wie uiteindelijk bedrogen wordt is gelijkgeschakeld aan de bedrieger en het bedrog. Ze zullen in je zijn doorgedrongen, hun woeking heeft je overmeesterd en je zult ingelijfd zijn bij de horde.

Wil dit niet!

Zoek dan het ware vaderland op aarde, je eigen onbetwistbare plek.

Leef daar waar je hart warmer klopt en je bloed in het juiste ritme stuwt.

En leef dan goed: leef schoon!

1 In den beginne

al alba, un escalofrío recorre a los objetos

Octavio Paz

Ik was nog jong en droeg een korte broek. Ik ging met mijn vrienden leren fietsen op de rivierdijk, voorbij Halikibe.* 's Zaterdags mocht ik gaan zwemmen op Poelepantje,* in het bruine kanaal onder toezicht van meester Veldman, die mijn vader kende. Als er weinig huiswerk was, spraken we af om te gaan voetballen bij boer Jonis in een weiland waar nog hopen verse koeiestront lagen. Turrie en Frans, Achmed en de lange Piet, en Hardjo Soetodimedjo, wiens lange naam ik nog niet vergeten ben.

Op school kijkt broeder Majella ons met zijn ene oog aan en er speelt een fijne glimlach om zijn lippen, of hij fronst zijn wenkbrauwen maar zal ons de moeilijke, slecht gemaakte som nogmaals uitleggen.

De dagen stromen langzaam, zonnig en warm voorbij. Tonnie moet met zijn jongste zusje gaan wandelen en komt ons opzoeken. Hij is ook zo'n santa pie boi op wie de jongens van de Oranjeschool neerzien: wij zijn kinderen van de pastoor. Wij gaan met hem mee wandelen in de palmentuin waar de kombéjongens zwemmen in een van de moddersloten, allemaal spiernaakt. Een van de jongens staat op de oever om het water in te duiken. Tussen zijn benen bengelt tot halverwege zijn knieën een donkere slang. 'Kom weg,' zegt Tonnie, 'laat mijn zusje dat niet zien.'

Op zondagmiddag is er muziek op het grote plein bij de rivier, en wij jongens lopen achter de meisjes van de zusterschool aan om ze te plagen. Wij gooien groene torimans* tegen hun jurken en maken ons uit de voeten, luid maar verlegen lachend als ze ons lachend uitschelden.

In de regentijd zitten wij in de namiddag op het balkon of op de veranda te lezen; Jules Verne, Gustave Aymard, en in de droge tijd zwieren onze vliegers door de blauwe lucht. Mijn grote oranje-blauwe pondo* wordt gesneden door een zwart-witte kalibade,* de scherven aan zijn kronkelende staart glinsteren venijnig in de zon. Ik hoor het driftige snorren van zijn voenvoens.* De zwarte vlieger zwenkt met

een plotse duik naar links: de schervenstaart haakt over mijn gespannen vliegertouw en dan knapt er iets en mijn mooie pondo dwarrelt hoofdschuddend achter de bomen weg en de vakantie is om, voorbij.

Dan komt het Pagwafeest* met zijn kleurige processie van papieren torens van oranje en goud en roze franjes, paarsrood gevlekte hemden, blinkende houwers.* Een bonte stoet trekt voorbij naar de rivier waar de papieren pracht aan het water wordt geofferd.

Ook is er soms een angstige nacht als er alarm geblazen wordt. Een soldaat met een trompet op de rug fietst langs de straten van onze wijk. Op elke hoek stapt hij af en blaast zijn adembenemend alarmsignaal, eerst nog ver weg, dan steeds dichterbij: een schelle kreet heeft de nacht doorbroken en ik kan de slaap haast niet meer vatten.

Angstige dagen ook wanneer De Kom* in het land is en met een zwarte baret op zijn hoge kroeze haren de opstand preekt tegen uitbuiting en onrecht.

Duizenden plantagearbeiders zijn naar de stad gestroomd. Als ik voor mijn vader een dringende boodschap in de stad moet doen - ik mag niet via het grote plein maar doe het toch - zie ik de drommen wachtend, dreigend. Negers, Javanen en Hindoestanen, verenigd in de honger, eisen de betere toekomst, die De Kom heeft beloofd. Als soldaten op een kort commando de staalblauwe bajonet op hun karabijn planten, springen enkele negers naar voren, rukken hun hemd open en drukken hun ontblote borst tegen de punten van de bajonetten: Oen soetoe dan!*

Maar er volgt geen bevel tot schieten. De procureur-generaal beweegt zich moedig tussen de menigte, maant tot kalmte. Ik heb genoeg gezien en haast mij naar huis. Later op de dag worden er broodwinkels leeggeroofd. Dan wordt er wel geschoten. Tenslotte wordt na een lange hechtenis De Kom op een KWIM-boot* gezet en naar het moederland verbannen.

Langzaam keert de rust in het land terug. Op school gaat alles zijn gewone gang. Ik ga over naar de hoogste klas. Mijn vader sterft en ook dat gaat voorbij. Maar wij verhuizen naar een klein huis in een andere straat.

Het leven is een trage, verstilde droom die zich beweegt van huis naar school, de kerk en het voetbalveld en spaarse wandelingen nog, in een groen wasemende sfeer waar nog bloesemgeur de lucht vervult en de blavoortjes* bij het vallen van de avond uitbundig tierelieren in de hoogste kruinen van de mahoniebomen.

Het jaar vordert traag.

Ik ga mijn dagelijkse gang door de bestofte straten.

De flamboyants* staan in bloei.

Ik baad in de regen en pluk groene goejaves.*

Met mijn klasgenoten kijk ik naar de meisjes die aan de overkant van de straat naar school gaan. In de vakantie zwem ik in het zwarte water van een verre kreek nabij een lange spoorbaan met glinsterend wit kiezelzand. Nog is het leven een ondoorgrondelijke droom.

De wondere liefde van Oniato en Lilalpa uit het leesboek op school dringt diep in mijn ziel maar is vergeten als wij op blote voeten hijgend door het gras en de modder achter een voetbal aanhollen, of wanneer wij broeder Neus proberen te pesten of als wij de breedte van onze broekzoom meten, de zoom van de eerste lange broek die wij op de vrijdagmiddagles aan mogen trekken. Wij worden beurtelings voor de klas geroepen om het vers van de week op te zeggen. Wij bulderen van het lachen als Frits Beukeboom - ons aller Beukie - het vers van de drie jonge kikkers voordraagt. Nog voor de schemering invalt is de middagles om en in groepjes van drie, vier slenteren wij naar huis terug. Enkelen hebben een fiets.

Ik loop en er valt een stilte in mij als ik, nu alleen, de Koninginnestraat inloop. De bekende straat. Eerst langs het huis van Dettie, die haar lessen hardop aan het leren is. Een

eind verder wonen de tweelingbroers Vorsters, die enkele klassen lager zitten. Links, achter een bloeiende haag van purperen hibiscusrozen, woont Nita, het mooiste meisje en de ster van de straat. Nog een eind verder, over de brug, woon ik zelf, en daarna volgt de vervelozе rij huizen van anderen, van de oude jood met de dikke benen, die langzaam door de straat voortsloft met altijd een rol pepermuntjes in zijn zak voor de kinderen die hem groeten.

Het is allemaal bekend en vertrouwd en ik weet het wilde wief niet, dat soms de straatweg dreigt te bereiken; een ezelaar is een normaal voertuig, een scheve krot is een woning waar een vriendelijk oud vrouwtje woont: flessen met zoute lemmetjes,* ingelegde birambi,* gelei en marmelade op de vensterbank te koop.

Een dag is zonnig en blij ondanks de hitte, of regenachtig en guur, zodat een vreemde weemoed met de vochtigheid van de atmosfeer je borst binnensluipt.

-

Haast zonder dat ik het weet begint mijn lichaam te rijpen. Het nieuwe buurmeisje, pas uit het buurland aangekomen, zit onverschillig naast mij op de vloer als ik haar moet helpen met haar taalwerk. Het is drie uur in de namiddag en mijn moeder slaapt, en ze heeft vrolijke, uitdagende, lichtgrijze ogen en een mollig lichaam en ik zie haar ronde dijen en de welving van haar volle borsten en er bekruipt me een zaligvreemde begeerte en ik weet dat ik haar zou willen strelen langs de glooiing boven haar knieën en dat ik de geur van haar donzige haren diep zou willen inademen, maar ik doe niets, ik ben alleen maar een beetje in de war als ik haar help de moeilijke woorden uit te spreken, vreemd voor haar Engelse tong, en 's nachts droom ik mijn lippen op haar borst en word wakker uit een lijfliјke zoete droom en weet niet hoe ik mijn pyjamabroek moet verbergen voor

de ogen van mijn broertjes en zusjes en het alziend oog van mijn moeder.

Maar Peggy heeft mij niet lang nodig: ze verhuist naar een andere wijk. Ik moet harder beginnen te studeren om mijn diploma te kunnen halen. Ik weet dat algebra en rekenen mijn eindrapport kunnen verpesten en roep daarom de hulp in van Giraldo, Nita's oudere broer die een wiskunde-knobbel heeft en allerlei hobbies buitenshuis. Hij helpt me enkele malen maar het is niet genoeg.

Wanneer ik op een middag op het afgesproken uur het tuinhok openstoot na buiten de hibiscushaag gefloten te hebben, verschijnt hij niet als gewoonlijk in het onderhuis. Ik sta even te wachten in de koelte. Er klinkt een gestommel in het haast levensgrote poppenhuis naast het washok en Nita kruipt uit de voordeur van het huisje te voorschijn.

‘Hallo René,’ zegt ze, ‘daag!’

‘Is Giraldo er niet?’ vraag ik.

Nita komt vlak voor me staan en kijkt me aan met een vreemde glimlach.

‘Neen,’ zegt ze, ‘daarom heb ik op je gewacht. Hij is gaan zwemmen en komt pas laat terug.’

Ik sta een beetje bedremmeld te kijken. ‘O,’ zeg ik en kijk haar beter aan. Van dichtbij is ze nog mooier dan ik gedacht had. Ze is dertien, veertien jaar oud hoogstens en ze heeft een lichte, doorschijnende huid die haar roze wangen nog teerder maken, en een hoofdje vol golvende krullen als een krans van zonnegoud.

‘Ik moet je iets vertellen,’ zegt ze. ‘Je hoeft toch niet direct weg?’ Ik schud van nee.

‘Kom,’ zegt ze dan, ‘laten we in mijn poppenhuis gaan zitten, dan kan niemand het horen.’

Haar fluwelen hand heeft de mijne gepakt en ik laat me zachtjes meenemen, bukkend om door het deurtje binnen te kruipen, achter haar aan. Het is er schemerdonker. Nita's stem is gedaald tot een fluisteren als ze mij zegt te gaan zit-

ten op de kussens, haar stem is een hese bekoring wanneer ze me vraagt of Willy mij haar boodschap niet heeft gegeven.

Haar boodschap. Het kan maar één ding zijn, deze boodschap die altijd door een boezemvriendin wordt overgebracht. Het is altijd een soort jeugdige liefdesverklaring. Ik open mijn verbaasde mond om neen te fluisteren maar er komt geen verstaanbare klank over mijn lippen.

Mijn onbewuste verovering blijkt een volmaakte verleidster. De werkelijkheid is van mij weggevallen en ik word meegevoerd, terug naar de wereld van mijn zoetste lichaamsdromen, en ik kus terug op haar zachte lippen en voel hoe haar honingzoete tong speelt tussen mijn lippen en mijn tanden en mijn tong speelt terug en onze monden houden elkaar gevangen tot wij beiden naar adem snakken. Ik weet haar handen strelend over mijn knieën en hoger langs mijn dijnen en ze vleit zich dicht tegen mij aan en prevelt keer op keer mijn naam. Dan ligt ze op mijn schoot gewenteld en streelt mijn wangen en neemt mijn rechterhand in de hare en voert hem tussen en onder haar blouse tegen haar blote bovenlijf en ik streek haar zwellend strakke borsten en mijn lichaam gloeit en raakt in verrukking en ik moet haar weer zoenen, zoenen en ze knoopt handig de bovenste knopen los en mijn hoofd ligt tegen haar borst gedrukt en ik zie en ruik haar kleine rozebruine tepels en ik proef de zoetste vruchten van mijn jonge leven. Dan wentelt ze zich tegen me aan en half liggend kust ze me weer op mijn mond en mijn handen vinden weer haar borsten en ik stijg hoger en gloeiend zwier ik naar ongekende steilten en mijn bloedstroom stuwt sneller en sneller voort en ik nader schokkend de witte waterval die tegen de rotsen beukt en stuwt om zich dan als een onstuitbare lawine naar beneden uit te storten, onbelemmerd en bevrijd...

-

Hoe ben ik die late namiddag in de vallende schemering naar huis teruggelopen? Ik weet het niet meer. Wel kan ik me nog voor de geest halen dat ik alle huisgenoten ontweek en een knagende hoofdpijn voorwendend vroeg naar bed ben gegaan. Wel weet ik nog dat ik in de dagen die volgden vervuld geraakte van een vreemde ondefinieerbare vrees voor Nita en haar zo gulle liefdesbetuigingen. En ik meed haar. Ik ontweek haar haast dagelijks.

Welke angst mij toen heeft vervuld, welke goede angst mij van haar heerlijke jonge huid en haar zoete kussen heeft doen vluchten, is mij pas later, veel later duidelijk geworden. Hoe logisch en natuurlijk was niet deze eerste wellust die ik onderging maar die ik desondanks ervaren moet hebben als een zonde tegen mijn ware zielsverlangen en die daarom als iets dierlijks aanvoelde dat mijn menszijn bedreigde en - hoe gering dan ook - mij toch enig letsel toebreacht.

‘Je had haar moeten naaien,’ zei Hugo die ik weken later mijn avontuur met Nita opbiechtte.

‘En je zou heus niet de eerste noch de laatste geweest zijn in dat beruchte poppenhuis van haar.’

Ik antwoordde niet, durfde niet te zeggen dat ik het nog nooit gedaan had.

Alsof hij mijn gedachten ried, vervolgde hij: ‘Toen ik nog geen tien jaar oud was heb ik een dienstmeisje van ons voor het eerst genaaid, of beter gezegd, zij mij. Het werd een regelmatige geschiedenis, tot ik er geen zin meer in had daar ik met knikkende knieën rondliep. Daarna heb ik steeds zelf uitgezocht welke meid ik wou pikken...’

Wat moest ik verder zeggen? Ik zag tegen hem op, maar tegelijkertijd vervulde mij een gevoel van kou. Een koude die als een muur tussen ons verrees, alsof hij plotseling een moordenaar geworden was, alsof ik tegen iemand sprak die een hardheid kon opbrengen waartoe ik nooit in staat zou kunnen zijn, en ik wist: ik zal nog met hem omgaan, met

hem praten, maar ik zal hem nooit meer mijn intieme vertrouwen schenken; hij is niet zoals ik en ik zal hem niet meer als een vriend kunnen beminnen. Hugo met zijn koelbloedige hardheid. Hij kan zich een gat door het leven boren en zich onkwetsbaar voortbewegen tussen mensen en dingen.

En Nita? Nog een jaar wist ik haar aanwezigheid in mijn straat, in de stad, maar het was alsof ze in een ander land leefde. Ze werd nog mooier, nog wulpser.

Ik heb gehoord dat ze later de keus had tussen zoveel oudere mannen die dongen naar haar hand: een dokter, een industrieel, een notaris, een schatrijke Amerikaan. Ze bewoog zich in de hoogste kringen van het land, aangestaard en bewonderd, benijd zelfs. Maar haar leven laat me steenkoud en ik kan nu ongehinderd spreken van het verleidelijke liefdesspel in het poppenhuis en van mijn al te beschroomde vlucht. Ondanks mijzelf nam ik deel aan een spel dat niet voor mij was. Het poppenhuis was ook niet mijn plek. In mijn herinnering neemt het een plaats in naast de rij verveloze huizen waarvan ik de inwendige verrotting toen nog niet wist. Wel vreesde ik Nita, vreesde een verraad aan mijzelf, zoals ik nog, nu nog, bewust of onbewust elke innerlijke bezoedeling vrees. Met deze angst heb ik leren leven. Het is een angst die ik prijs en koester. Laat mij niet te gronde gaan.

-

Mijn laatste schooljaar neigt ten einde. Nog luttele maanden resten voor het eindexamen. Niemand denkt nog aan het voetbalveld of aan zwemmen op zaterdagmiddag. Een mannelijke ernst heeft zich meester gemaakt van de examenklas en ieder van ons leeft slechts voor zijn boeken, probeert achterstanden in te halen, repeteert zijn niet doorgronde lessen. De enige wandeling die ons nog rest is de weg

van huis naar school en van school naar huis. En wie 's morgens reeds om half vier is opgestaan om bij het bevende gaslicht zijn overzichten te schrijven is blij dat hij tegen zessen als de zon achter de bomen opkomt door de frisse ochtend naar de kerk kan. Een uur van serene rust voor de geest.

Het is in deze periode dat ik Agnes leer kennen. Agnes met het licht golvende kastanjehaar dat haast tot haar lenden reikt, hoe is het mogelijk dat ze mij nooit eerder is opgevallen. Waar waren mijn ogen toen ik nu haast een jaar geleden in deze straat kwam wonen? Waar waren mijn ogen? Maar nu, o stille straat in de koelheid van de ochtend, vallen je riolen dicht, nu zwijgen de zwervende honden van de buurt, nu stroomt het bruine water van de kreek zingend naar de rivier, nu geuren de franchepane* en jasmijnstruiken in tuinen en hagen en wordt deze gore stad mij een bloeiend droomgezicht.

-

Ik moest Alfons' aantekeningen terugbrengen op de tweede paasdag, zoals afgesproken, en als ik aangeklopt heb word ik binnengelaten door een van zijn jongste zusjes, die mij een stoel wijst in de eenvoudige voorzaal en weer verdwijnt en mij alleen laat. En dan, dan komt even later Agnes binnen en ze spreekt me aan om me te zeggen dat Alfons met malaria in bed ligt maar dat ik zijn aantekeningen achter mag laten. Ze staat voor me en haar stem ruist zacht en welluidend naar mijn gezicht en mijn wijd gesperde ogen die zulk een lieflijkheid nog nooit eerder aanschouwd hebben. En ik antwoord iets en ik kijk haar aan en mijn ogen spreken de taal van mijn jonge bonzende hart: Meisje, wat ben je lief, wat heb je zachte tedere ogen, waar ben je geweest dat ik je nu pas zie, dat ik je nu pas indrink, dat ik je nu gevonden heb, ik weet het, ja jij bent het en ik heb je nu al lief, ik hou van je, ik hou van je, nu al, met de eerste blik van

jouw ogen in de mijne, met de zuiverste tederheid van mijn ziel, je bent mijn glanzende parel en ik heb je gevonden, en ik zal je voortaan dagelijks weerzien vanaf dit heilige ogenblik, iedere nieuwe dag die aanbreekt want voor jou ben ik geboren, dat zie je nu wel in mijn ogen, dat lees je van mijn gezicht, dat voel je aan met je zachte nabijheid, dat weet je eigen hart ook, want ik weet het en ik voel dat je het weet, en nu moet ik gaan, tot heel gauw, tot morgen voor de mis als ik je opwacht, als ik me door jou laat inhalen, om je te zien, alleen jou te zien en niet, eigenlijk niet, om je te vragen hoe het met Alfons gaat nu, maar om in je ogen te kijken en je achter alle onbeduidende woorden door te vragen of jij ook echt zo van mij houdt als ik van jou, om de bevestiging van mijn droom, om te weten dat je voortaan naast me zult lopen onder de zinderende flamboyants in de vroege morgenzon en in de koele avondschemering, om mijn jonge dromen te voeden, om bij me te zijn, altijd, altijd, dicht aan mijn hart.

En met verwonderd geluk schrijf ik die avond mijn eerste versregels neer: Meisje ik hou van je, ik hou van je | je ogen zijn zo licht, zo mooi | meisje je bent zo teer, zo mooi | en je schouders die ik aan wil raken, | zo zacht, zo teer | en je leven dat ik blij wil maken | ik wil fluisteren dicht aan je oor | dat ik je toebehoor...

-

Als ik Norma Kusters op zaterdagmorgen na de mis in de verte zie lopen versnel ik mijn pas om haar in te halen. Al dagenlang ben ik mezelf niet. Ik draag een zwaarte in mijn ingewanden en een knagende pijn in mijn borst omdat ik Agnes niet zie. Niet voor of na school, niet in de kerk of toevallig's middags als ze met een of andere uitvlucht van huis gegaan is, wetend dat ze mij zal tegenkomen met de onfeilbare zekerheid van haar jonge liefde.

Norma is haar vriendin. Ze weet dat ik met Agnes wandel, en ze is niet jaloers op haar, zij die zelf geen vriend heeft. Wanneer ik haar ingehaald heb en naast haar loop zegt ze terwijl ze haar gezicht even naar me toewendt: ‘Daaag!’ Haar stem klinkt vriendelijk maar ik ontdek er een vage, schuwe bijklank in, alsof ze me liever niet ontmoet had.

‘Ik heb Agnes al de hele week niet gezien,’ zeg ik.

Norma keert zich nu meer naar me toe en kijkt me aan. Ze kijkt onderzoekend naar mijn gezicht en ik lees iets van medelijden in haar blik. Ik ben er zeker van dat ze weet wat er met Agnes is. Een ogenblik flitst het door mijn hoofd dat ze me zal gaan zeggen dat het uit is tussen Agnes en mij, God weet waarom, maar ik weet al meteen dat dat niet kan, dat het onmogelijk is. Want Agnes is niet als de meisjes die van de ene vriend naar de andere fladderen, want Agnes is niet ijdel of ontrouw, en ze draait niet met haar heupen en haar lichaam om de aandacht van de jongens te trekken. En als wij samen zijn is het hand in hand en oog in oog, zo kennen wij elkaar alleen maar, teder, weggerukt en diep.

Norma begint iets te zeggen en reeds voor ik het helemaal gehoord heb lees ik de jobstijding van haar gezicht.

‘Weet je niet dat Agnes ziek is?’ vraagt ze, maar het is eigenlijk meer een mededeling dan een vraag. ‘Ze ligt al vier dagen in het ziekenhuis, maar de dokter weet niet wat haar scheelt. Het lijkt op een infectie, de een of andere bloedvergiftiging, ze hebben het nog niet kunnen uitmaken...’

Nog voor ze uitgesproken is voel ik het angstig bonzen van mijn hart. De hemel verduistert en er is een grijs suizen in mijn oren, er trekt een dichte nevel om mijn hoofd en er blijven stamelende vragen in mijn keel haken en ik ben verloren voor mezelf en voor Norma die ver als in een droom prevelt: ‘Wij moeten voor haar bidden.’

Bidden, bidden, bidden... het gonst in mij na, het zwelt aan en verebt weer totdat ik weer enigszins tot mezelf kom en weet dat ik alleen verderloop op straat, dat het mijn

eigen voetstappen zijn die een ritmische echo doen natrillen in mijn hoofd, en totdat het tot mij doordringt dat ik al dicht bij huis ben, dichterbij de dingen die ik werktuiglijk zal moeten doen, eten en antwoorden op vragen en praten alsof ik van niets weet, alsof er niets gebeurd is, alsof ik mijn gewone gang ga, gewoon doen, gewoon, voor ieder die niet in mijn hart kan kijken.

-

Zonder dat ik het wil word ik weer langs die omweg gedreven, de richting uit van het Sint-Elisabethgasthuis. Het is een weg die ik vaak genoeg in omgekeerde richting met Agnes gelopen heb, zwijgend en teder hand in hand onder het stille gewelf van de mahoniebomen.

Ook nu vanmiddag is het stil en ik kom geen bekenden tegen op straat. Ik zie slechts enkele voetgangers en fietsers. Een ezelkar rijdt voorbij. De vogels hebben hun lied gestaakt.

Agnes, mijn hart trekt me naar je toe, maar ik weet dat ik je zó niet wil zien, in een wit bed, onder witte lakens. Ik zal het niet kunnen dragen. Mijn God, waarom waarom waarom?

Aarzelend sla ik de hoek om en loop langs het lange traliehek met de stenen pilaren. Achter mij is de zon al weggezakt achter de huizen en de hemel wordt al grijs en wazig van de naderende regen. Ik sla mijn blik op naar het Gasthuis. Sint-Elisabeth staat kleurloos en schemerig in haar nis aan de voorgevel. De bloemen in haar schoot vangen geen licht meer. Ik moet denken aan de sterfdag van mijn vader. Niet om de dag of het uur, maar om de leegte die mij verlamt, vereenzaamt, grenzeloos vereenzaamt. Er komt een magere vrouw in een donkere jurk de poort uit. Ze houdt de pas in en blijft voor me staan. Het is Agnes' moeder. Zwijgend en roerloos kijken wij elkaar aan. Ik heb haar maar een

keer van dichtbij gezien en ontmoet haar zelden op straat.

Eindelijk vraagt ze: 'Ga je naar Agnes?'

Ze vraagt het zacht maar met aandrang, alsof ze weet dat ik bij Agnes zou moeten zijn op dat ogenblik, alsof ze alles van ons weet, alles van Agnes en mij.

Wat moet ik haar antwoorden? Ik open mijn lippen maar er komt geen geluid en ik voel slechts mijn koortsige, warme adem.

'Neen,' herhaal ik, en wil nog wat zeggen maar er sluit iets in mijn keel en het gaat branden achter mijn van angst gesperde ogen.

Agnes' moeder blijft me aankijken. Ze ziet mijn vertrokken gezicht en ik weet dat ze mij helemaal ziet, dat ze mijn verlangen naar Agnes kent en mijn angst doorziet. En ze zegt zelf niets meer. Ze legt enkel haar hand op mijn schouder, haar droge hand die mijn wang even aanraakt, en dan loopt ze langs mij heen.

Er is niemand op straat. Niemand die ziet hoe ik verderstompel, voorbij de poort, verder, weg, voorbij mijn jonge levensdroom.

-

Hoe hou ik het uit? Hoe kom ik de dag door onder de druk van het zware zelfverwijt dat ik Agnes in de steek gelaten heb toen ze mij wellicht het meeste nodig had?

Ik sta als kwekeling achter in de klas bij meester Guillaume Verkuyl - meester Gilly noemen de zesjarige jongetjes hem - en, tovenaars die hij is, vangt hij alle ogen, bezweert hij hun volle aandacht met allerlei vondsten, met allerlei nuancerings in zijn stem en gebaren. Maar vandaag kan ik niet samen met de jeugdige leerlingen in de ban geraken van zijn meesterschap. Mijn lichaam bijt me, ik moet weg, ik houd het niet langer uit, en reeds voor de eerste pauze, als de kinderen over hun leien gebogen zitten en Guillaume even

naast me komt staan, even uitblazend, fluister ik hem toe dat ik me niet goed voel, dat ik weg moet.

‘Goed broeder,’ zegt hij, ‘komt in orde. Ga maar. Ik geef het wel door.’ Dan voegt hij eraan toe alsof hij mij doorzien heeft: ‘Er zijn vaak belangrijker dingen in het leven van de mens dan alleen maar voor een klas te staan.’ Dan ben ik de klas uit, even vrijer ademend in mijn benauwenis, buiten de ban van klas en school, en haast me de richting van het ziekenhuis in. Eerst moet ik langs het complex van missiescholen. Bij de armenschool van de jongens hoor ik de tafels opdreunen. Aan de andere kant van de straat die ik over moet steken, heffen de meisjes een lied aan:

Dere dere drom
 Hansje had een trom
 Hansje had een trom gekregen
 En hij roffelde terdege
 Dere dere drom
 Op zijn nieuwe trom...

Het was een lied dat wij ook in de klas zongen, met een langzaam ritme, en een droevig slepend einde:

Dere dere drom
 Hansje had een trom
 Moeder zit met schreiend' ogen
 Dikwijls bij de trom gebogen
 Dere dere drom
 Bij die nieuwe trom...

Ik ga nog sneller lopen, ik moet naar het ziekenhuis, ik moet Agnes zien. Hijgend loop ik de poort van het grote ziekenhuis door maar probeer iets rustiger te lopen als ik de voordeur binnenga. De zuster-portier is nergens te zien, omdat het geen bezoektijd is waarschijnlijk, en niemand houdt

me tegen en ik vraag niemand iets, ook niet de werksters die even van het dweilen opkijken als ik voorbijloop, langs zalen en kamers, totdat ik als vanzelf mijn pas inhoud omdat ik voel dat ik er ben, dat ik vlak bij Agnes ben en dat dit de deur is van haar kamer.

Nog voor ik over de drempel ben vliegt mijn blik naar binnen: een witte kamer met op de tafel een vaasje met enkele gele rozen. Nog verder staat een bed afgeschermd: ik weet dat ze daar niet ligt, en dan kijk ik naar rechts, naar het eerste bed, en ik sta al aan het voeteneind en ik kijk in de ogen van Agnes, die half opgericht tegen de kussens ligt. Alleen haar ogen, haar zachte trouwe ogen, en de kastanjeweele van het haar zeggen mij dat het Agnes is. Als aan de grond genageld staar ik sprakeloos naar haar gezicht dat rood en gezwollen is, naar haar half ontblote armen op het beddelaken, vol zweren die al omhoogkruipen naar haar hals en wangen: onherkenbaar is ze, verminkt en aangetast door al die etterpuisten.

O God, is dit mijn eigen Agnes, mijn zuivere bloem, mijn lichtgetinte lelie, mijn smetteloze liefde?

O moeder Maria, wat is er met haar gebeurd, welke pest heeft haar lichaam aangevreten? Wat is bezig haar van mij weg te sleuren, want ik voel het aan meer dan uit de droefenis van haar blik, meer dan uit de gelatenheid van haar overgave aan deze onvermijdelijke en ongeneeslijke ziekte die haar van mij vervreemdt en verwijdert.

Ik zie haar lippen bewegen. Ze fluistert zacht: 'Je moet niet huilen, René. Huil niet, je moet sterk zijn...'

Maar mijn ogen branden, branden, en er valt een gordijn van tranen voor haar mistig geworden beeld, voor haar met tederheid gefluisterde woorden.

'Het moest zo zijn, en het is beter zo,' hoor ik haar nog prevelen, en dan ben ik niets meer dan een grote snik en een gesmoorde kreun van wanhopig verdriet, een schokkende jongen in zijn eerste grote, alomvattende deernis en in de scherven van zijn pijn gevangen.

Met een natte zakdoek tegen zijn ogen gedrukt een snel wegstrompelende schim voor de weinigen die hem nastaren als hij wegvlucht van zijn eigen dood, van zijn verloren hart, verder verder weg van het noodlot in het ziekenhuis, weg uit de stad in een vlucht waarvan hem geen enkel beeld is bijgebleven, slechts dat hij lang daarna nog nasnikte aan de oever van de rivier en dat hij zijn verlamde benen uitstrekt in het gras en dat hij de slang dan voorbij ziet kruipen, traag, maar glanzend en verzadigd voor zijn verbijsterde ogen die langzaam aan weer gaan wennen aan de gloed van het naderende middaguur, maar nog dof en dood voor alles, want alles is verloren, vergaan en voorbij...

Hoe zal ik verder moeten leven?

-

In de somberste uren van wezenloze wanhoop tast een nog niet volwassen mens naar een steunpunt, naar een troost, naar een behulpzaam hart, naar een vriend, sterk in raad.

Wie heeft je op mijn weg geplaatst, Guillaume? Welke onbegrepen voorzienigheid, welke heerser over leven en dood zal je mijn levenspad nog tweemaal doen kruisen, steeds bereid, steeds vergevensgezind, steeds als een steun in uren van vertwijfeling?

Ik kende je nauwelijks, veel jonger dan jij als ik was, maar ik werd als kwekeling enkele maanden onder jouw hoede geplaatst. Onder jouw hoede, om van jou de heul te ontvangen die niets of niemand in het vaderland mij geven kon na Agnes' dood en begrafenis. Wie had mij anders opgericht en levend gehouden? Wie?

En werd ik niet gedreven je op te zoeken, je af te wachten na je les aan de cursus op de middag toen ik de brief ontving die mij de kans opende om het land voor de eerste maal te ontvluchten, weg van het loerende onheil dat ik nog niet

vermoedde, weg van de geile octopus die mij in zijn slijmerige tentakels naar het moeras zou willen slepen waar ik misgroeid en veranderd zou moeten voortbestaan?

Met de brief in mijn borstzak, op mijn hart, ben ik naar je toegekomen, Guillaume, en je hebt mij gezien met de ogen van een wijze broeder, en je hebt me bijgestaan in mijn moeilijke beslissing.

‘Ga, René,’ zeg je. ‘Ga gerust naar het eiland dat je roept. Het is beter zo. Blijf hier niet. Wie weet moet ook ik je volgen, maar later en anders.’

Je zegt nog: ‘Steek een wandelstok in de grond en hij zal wortel schieten, heeft iemand gezegd van de bodem waar wij op staan, maar ik betwijfel het. Een voedingsbodem voor je jonge gevoelige hart lijkt mij deze vochtige grond niet, neen, deze bodem bevordert slechts het rottingsproces. Ik heb gelezen van de woestijn die de tuin van Allah genoemd wordt, een barre grond met bladerloze doornige struiken en eenzaam groeiende bomen, maar die dankbaar na de eerste spaarse regens opbloeit in een heldere en ongeevenaarde kleurenpracht en waarin het zonlicht gevangen ligt in het hart van elke bloem.

Ga René, en vraag je niet langer af waarom...’

-

En op een broeierige namiddag ben ik met een handkoffer naar de afvaartsteiger gelopen en heb mij ingescheept met een zwaar hart nog en trekkend aan de koorden van een onzichtbare navelstreng: los van de grond die mij geboren had, los van mijn jeugd, los van Agnes' graf...

Adieu dan, land zonder hart,

Adieu bij dit eerste afscheid dat ik niet zelf gewild heb.

Nog zijn de schellen mij niet van de ogen gevallen en ik antwoord slechts een onbegrepen roepstem.

Een lichte huivering vaart mij door het lichaam als ik de zeewind in mijn haren voel.

Ik ben eenzaam en alleen.

Ik laat het vaderland achter, maar ik ben toch niet bedroefd, al weet ik nog niet dat het vaderland nooit dit verdwijnend oerwoud kan zijn,

al beseft ik niet dat het vaderland ook niet de klank is van mijn eerste woorden.

Laat mij leven zonder wortels,

laat mij leven zonder woorden desnoods:

louter naar het hart...

2 Intermezzo

*Kaminda tin kadusji
ku ta buta bientu kanta
himno dusji...*

Pierre Lauffer

Patria chica, segunda patria mía, cómo he de olvidarte jamás! zou ik, anders dan Goytisoló, moeten zeggen van het eiland in de wind: Mira nubianan ta kore bai pabau,* waar ik als jonge man mijn eerste arbeid verrichtte met een van trots zwellend hoofd. Ik vond er mijn eerste ware vrienden en wij zwierven samen door de straten en langs de stranden van ons Tepalka:* de maan maakte de nacht tot een helderwit veld: mijn bruine broeder, waar bestu bleven?

Hier vindt voor het eerst het hart weerklank bij een dat eender getint is, hier valt de eenzaamheid van mij af en ik ben niet langer een jonge vreemdeling op aarde:* geen weet vanwaar, geen weet waarheen.

Ik stamel er mijn eigen eerste verzen: herinneringen aan Agnes zwanger nog van tranen. De wind wies mijn wangen droog. Hier ziet een vriend mij niet als een verlegen klootzak die zich de kans liet ontglippen om hard en wreed en meedogenloos door te dringen in het jonge vlees van een al te gewillige Nita.

Zie: bij het vallen van de avond gaat de zon rood en in vlammeende kleurenslierten onder aan de westelijke hemel. De koele zeewind om het eiland bekoelt elke wilde waan, verwaait elke besmetting: weer is het leven waard rechtstandig en trots geleefd te worden: pues, ni que me maten, o zuivere trots waaraan ik nimmer te gronde zal gaan: kom Húlio Perrenal,* laat ons zingen, laat ons dansen over de bodem van dit kermisland. De wijn voert ons slechts naar de wolken, zonder bedrog, zonder vrees. Een uitstorting van het overtollige zaadpluis wordt een lering voor het jonge bruisende lichaam en geen blijvende zielsvernedering.

De donkerste hartstocht wordt hier voor het eerst kosteloos gelaafd door een wijze Colombiaanse: mijn vlees tegen haar ervaren vlees, mijn ongekunstelde bekentenis tegen haar vrouwelijke intuïtie en haar begrip: zo is het goed naar de levenswet van de Andes, zonder bedrog en zonder vrees: ‘Con la cabeza de algodón y el pelo de blancas espinas espe-

raré el perdón de mis cantares,' ja Charles,* zo was het, en ik heb niet gebrakt in haar gezicht maar heb haar omarming geloofd en gedankt.

Hier op dit eiland ook, is er vergiffenis voor een pijnlijk aangekomen slag: een vriend blijft een vriend, and a friend will do no wrong; een vriend zal de zeven zeeën gaan bevaren, weg van haar, weg van mij, maar zonder verraad, zonder die perfide trouweloosheid, pues ni que me muero de dolor! Hier liggen dagelijks geen giftige slangen verborgen in het lage struikgewas van lage daden nabij het moeras: hoe luttel rest u hier te wreken, engel met het zwaard van vuur...

en zo wordt dit intermezzo wel een 'reivindicación', maar een andere, zeer tegengesteld, zonder een zweem van boosaardigheid of weerwraak, een reivindicación de amor.

-

Mijn eerste jaren op het eiland zijn als een melodie van zon, wind en water, waarin ik opgenomen word. De luttele maanden die ik bij meester Gilly doorbracht als kwekeling in de aanvangsklas hebben hun stempel gedrukt op mijn verdere loopbaan, en al spoedig vindt mijn arbeid bevrediging in de blijde blikken van de bruine kinderen die mij zijn toevertrouwd. Hun taal wordt de mijne, de straten van hun stad raken mij zo vertrouwd als had ik er altijd gewandeld.

De vrienden van de kostgangers in het pension worden mijn vrienden; mijn jonge collega's nemen mij mee naar hun feestjes, en op oudejaarsnacht knielen wij samen neer op het koele plein en ontvangen de bisschoppelijke zegen: Bon anja, bon anja, tur kos bon - omhels nu de dichtstbijzijnde met de galm van de tiru* nog in de oren en het hart; er is een nieuw jaar ingeluid met nieuwe beloften, de studie verloopt vlot en de lesmiddagen zijn blijde ontmoetingen met jonge onderwijzers van andere lagere scholen, 's avonds ontmoet-

ten wij elkaar soms in de cine, wij biljarten op zaterdagmorgen in een of ander clubhuis, maken een afspraak voor de komende zondag, wij vergelijken onze ervaringen op school en uit allen kies ik er een met wie ik vaker uitga. Na de film slenteren wij de brug over, de maan maakt de zee tot een vredig golvende vlakte; het is het uur voor vertrouwelijkheden; hoe na bij zijn wij elkander niet en als ik naar Húlio Perrenal kijk weet ik dat ik mijn broeder gevonden heb, de zielsvriend van mijn jonge jaren.

Húlio's vrienden leer ik ook langzamerhand kennen: Nicador Henriquez, Ruiz Vidal,* Ramón Lafour.* Op vrije dagen vormen wij een onafscheidelijk vijftal. Samen eten bij de Chinees, samen op konijnjacht tussen cactus en struiken, tot na middernacht debatteren met anderen van onze kennissenkring.

Ramón heeft een oude Chevrolet gekocht en als hij een vrij weekend heeft en geen wacht hoeft te lopen rijden wij naar een verre baai aan de zuidwestelijke oevers van het eiland. Wanneer de avond valt en wij moe van het zwemmen op de rotskust zitten te kijken naar de ondergaande zon - er is een schemerige stilte ingetreden - verbreekt Ramón het zwijgen en zegt op mijmerende toon: O laman yen di misterio | den bo olanan skondé | kon mi por komprondé | bo gran imperio...* de klanken stijgen en dalen ritmisch en zingend en er gaat een snaar trillen in mijn borst om het wonder van taal en klank dat ik meemaak: opgestegen uit de woorden en zinnen die wij allen gebruiken, ontstegen aan de kreten van de straat, van de markt, van het alledaags gesprek, is er plotseling een lied ontstaan, een gescandeerde gitaarmelodie die mij meesleept en verrukt en verstilt. En ik zie Ramón met gans andere ogen en ik weet nu dat zijn onverschillig gebaar, zijn rauwe kreten soms, niet anders zijn geweest dan een pose: de tijd om zich te openbaren was nog niet gekomen. Maar nu heeft hij zich geopend en voortaan zal ik ook mogen delen in de warmte van zijn broederschap

op mijn tocht door de jaren op dit eiland. Want dit eiland is herbergzaam voor het hart, het kent de onverbreekbare trouw van de vriendschap: nos tera ta baranka - geen rots der struikeling,* maar un baranka di lealtad.*

‘Bam keinta kurpa,’ zegt Ramón later wanneer hij uit zijn achterzak een platte fles rum te voorschijn haalt, en Huloio improviseert: ‘Un betr mas, un betr mas, promé ku nos ranka kaminda kas...’

Wij lachen, drinken een slok brandende rum, en als de schemering zich nestelt in de dalen tussen de deinende heuvels rijden wij terug naar de stad, gewassen en verzadigd, zonder nog ongestilde verlangens.

-

Dit eiland is geen dorstig paradijs,* het is geen havenbordeel, geen glinsterend Klondyke, al stroomt het zwarte goud zingend door de zilveren buizen, al is er brood en wijn voor de tienduizenden kleurlingen die het bevolken en voor de duizenden anderen die er van heinde en verre zijn neergestreken op zoek naar een beter en onbewolkt bestaan* sedert het grootkapitaal deze bruikbare rots in de branding heeft ontdekt en geëxploiteerd.

Arbeiders van het ganse Caraïbische gebied zijn hier bijeengebracht - niet verenigd, maar verdeeld over concentratiekampen van mankracht - om een Wirtschaftswunder te verrichten, ondanks een wereldmalaise, ondanks Urbina en zijn mannen die zich niet lieten gebruiken* maar het eiland slechts als een springplank beschouwden: vernedering voor de rijkstroepenmacht die zich veilig waande. Maar het blanke intellect met zijn machinaties heeft zijn les geleerd en de consolidatie gaat verder onder leiding van de koud- en koelbloedige cultuurbrengers. Eens zal het blijken dat de vermeende inlijving geen eeuwig edict is geweest, geen honderdjarige vrede.

Ondertussen echter is er steeds beweging, nimmer stilstand. Er is een bloeiende koopmansstand die voortbouwt op de traditie: Brion* bleef ook niet thuis bij moeders funchipot.* Er komt politiek leven met de terugkeer van de eerste gebaarde bruine rechtsgeleerde.* Er zijn kranten. Er is een oliekrant, een missiekrant, een handelskrant, er is levend nieuws via de radio opgevangen op dit kruispunt tussen wereldsteden, en de bewoners van het eiland vormen hun eigen mening, ondanks de subtiele indoctrinatie door de koloniale en kapitalistische machthebbers.

‘Respecteert, o eilandbewoners, de superioriteit van ons intellect, respecteert de gevestigde orde, respecteert onze vreemde cultuur, onze cultuurbrengers die u arbeid, brood en opium brengen.’

Hoe lang wordt dit gegeten? Hoelang?

Over de jaren groeit vooral bij de jongeren een gevoel van ongerichte wrevel. Wanneer deze zich eens uit in een ingezonden stuk in het handelsblad,* raak en touché voor de blanke redactie, moet in een kolommenlang redactioneel naschrift een verkeerde indruk worden weggewist. Een andermaal eindigt een klein arbeidsgeschil met een rake slag van een zwarte vuist - into a granite face of snow. De officiële verontwaardiging over de korte oplossing die de arbeider bracht kan echter de donkere overwinningroes niet bedwingen. De makamba* heeft om de smoelklap gebedeld: Awor bo hanja! bai den konjo bo mama!*

-

Op de scholen kan men er maar niet in slagen de volkstaal uit te roeien. Er ontstaat een beweging voor de volkstaal en men hoort al meer en meer oude en doodgewaande liederen opklinken naast de onsterfelijke walsen en tumba's* om van de jaarlijks terugkerende tambú* niet te spreken. En als een donderslag bij heldere hemel verschijnt de eerste verzen-

bundel van Ramón. En dan komt de oorlog en er komt een vage belofte van een gevluchte rijksvorstin en van overzee wordt ons een nieuwe landvoogd gezonden, die moet trachten de eindjes aan elkaar te knopen om te redden wat er te redden valt. Voor betere tijden. Eens komt de daaaag... etcetera, etcetera.

Het is nog mogelijk.

Er is een kern van blonde mariniers, er is een burgerwacht en de mogelijkheden om de greep te bestendigen worden handig uitgebuit. De keuze van de kleine Pierre Chateau* als landvoogd kon geen betere zijn, o wijze vorstinne. Want de kleine afgezant is alziend, alomtegenwoordig. Hij legt de vinger op de pols van de natie en van verre ruikt hij de dissidentie. Maar het landskind voelt aan dát hij het ruikt: nos ta hoé un poko mas! - Te huur! Overbodig geworden gouverneurspaleis, luidt een onbevreesde advertentie. En de kleine dictator slaat terug met perscensuur. Maar het eiland glimlacht voldaan. Ja, eens komt de dag!

De oorlog gaat verder, het leven gaat verder, het eiland leeft door dit alles heen, sprankelend onder de zon en binnen zijn sprankelende kusten waar de branding zich tegen te pletter slaat. En wie door de oorlog gevangen zijn grenzen niet kunnen verlaten ervaren hun aanwezigheid verschillend. Mij, en voor sommigen met mij, was de begrenzing een milde omarming en een éénwording met het eiland en zijn bewoners en zijn taal en zijn hartslag. Voor anderen was het de diaspora vol heimwee naar een ver laag land.

‘Nu de bodem van het vaderland betraapt wordt door huzarenlaarzen,’ luidt de aanhef van het eerste Nederlandse literaire periodiek *De gevel*,* en de blanke literatoren stromen te gader om de herinnering aan het moederland levend te houden. Ondertussen is onze kleine culturele revolutie al van start: de blanke gevel wekt de bruine wrevel, schrijft een van ons. Mijn vrienden en ik bespreken de nieuwe literaire situatie en wij groeien dichter naar elkander toe. Het mag

dan wel enige jaren duren, maar Ruiz, Ramón, Hulio, Nicador en Andrés* besluiten met mij het antwoord te geven in onze eigen taal zodat het eerste literaire blad *Sehu** ten doop wordt gedragen.

Wij leven voller, onstuimiger, wij vergaderen, schrijven verzen, artikelen, liederen, en onze stem wordt gehoord. Wij voelen dat wij de grondslag leggen voor de toekomst. Onze eerste jeugd is van ons afgevallen, wij zijn een beetje wijzer en verstandiger geworden en wij vergeten niet aan onze eigen toekomst te denken. Wij blijven studeren, werken, bouwen aan ons eigen leven dat een deel is van het leven van het eiland.

De oorlog is ten einde gelopen. Een deel van de weg is afgelegd. En de wegen van mijn vriendental zullen misschien uiteenlopen, maar ergens blijven wij verenigd. Als leraren, dichters of schrijvers zullen wij een eigen roeping te vervullen hebben, maar waar ons hart aan hangt zullen wij nimmer hoeven te verlaten. Onze wegen kruisen elkaar toch weer binnen de warme begrenzing van het eiland. Binnen de begrenzing van het leven.

-

Zoals voor elke man die gerijpt is en zich delen moet breekt ook voor mij de tijd aan - heb ik het niet op een nieuwjaarsmorgen vermoed - dat ik mij een vrouw kies, dat ik door een vrouw gekozen word. Ik heb het bewust aangevoeld maar ik kon niet weten dat zij mij gezonden zou worden - of all places, vanuit mijn geboorteland - en dat zij voor mij bestemd was zoals ik voor haar vanaf de grondvesting der tijden. Niets gebeurt zo maar, nietwaar Gilly, en lang voordat ik je weerzie krijg ik een transcendentaal bewijs van wat je levensfilosofie geworden is: een anders gerichte predestinatie dan die waarin onze oudere collega Da Costa, Hulio en mij wilde doen geloven, geen blind noodlot ten goede of ten

kwade, maar een uitverkiezing tot een hoger en beter doel. Vanwaar anders die zonwitte wetenschap dat zij het was en geen ander. Moet ik wellicht Agnes' droeve dood in een ander licht zien evenals mijn onbestemde walging en mijn vlucht voor Nita? En waarom, nadat ik reeds de voorsmaak kreeg van de zoete hartstocht van een Maria, wilde ik niet blindelings gevangen raken in een omhelzing waar ik nachtenlang van droomde? Hulio moet het aan me gezien hebben en Jackson,* mijn al jaren gehuwde vriend, hoorde het mij uitspreken: Zij is het, er kan geen ander zijn. En ik belde haar op en wij maakten een afspraak en ik schreef haar een vers en wij wandelden hand in hand langs het maanbeschenen binnenwater, en wij spraken lang, maar onze gesprekken waren eigenlijk overbodig: een bedisseling van wat reeds lang beslecht was.

Ons huwelijk was daarom wellicht een stille, sombere ceremonie. Onze lijfelijke aanpassing aan elkaar luidde een nieuwe periode van ons leven in. Wij zijn alleen op de wereld in een weekendhuis, apart gezet van familie en vrienden. Alles is anders, zoveel valt van ons af, alleen het wezenlijke beklijft.

Ik schreef: Het palmgeruis in 't zonnige azuur | en 't wolkenpluis van overzee gedreven | wordt met de roep van duiven in dit morgenuur | tot een volmaakt visioen van vrede saamgeweven.

Wij beseffen door de jaren dat wij dit ogenblik van vrede nodig hadden, belaagd als wij waren, behalve door de hinderlagen van het leven, door de onzichtbare tentakels van het beest van onze geboortegrond. Maar wij hebben gekozen en wij weten helder dat onze keus onze uitverkiezing is: niet en nimmer vertwijfelen, dit wordt onze weg, dit ons huis, dit wordt ons leven.

En de stormen die over onze hoofden zullen huilen zullen ons niet deren, niet zo deren dat het ons schade aandoet. Samen zullen wij alles en allen bevechten. Want wij moeten en zullen het maken. Zo staat het geschreven.

Er is een korte litanie die ik nu, na vele jaren, geknield, snel neer moet schrijven, voor hij vervluchtigt tussen de onbelangrijke dingen van elke dag. Een litanie voor haar en over haar, voor de vrouw der vrouwen, die de zwaarste last van mijn zorgen wil dragen, die mijn bruine kinderen baarde en vormde in haar rijzende schoot en die haar gezin steunde met haar onvermoeide arbeidzaamheid: geen taak te zwaar, geen probleem te groot, geen uur te ver gevorderd om zich niet onbaatzuchtig te geven, aan mij, aan haar kinderen, en die steeds bleef:

een eenzame ster
een burcht van alle heul
erbarming over mijn tranen
troosteres voor het geringste leed
beschermster en draagster van mijn eer
met wijsheid gezegende
hulpvaardige hand
vriendin van de onbegrepen zonderlingen
genezeres van de gedeerden
bij ramspoeden krachtige
alleroorspronkelijkste denkster
onwrikbare geest
sterk in raad
veilige hand in de duisternis
wijkplaats voor behoeftigen
herberg voor zwervenden
moeder voor alle kinderen
moederdier
mispelkleurige roos
dochter van Sheba
dal voor mijn gestilde hartstocht
welving van tederheid
onuitputtelijke genade

onschatbaar juweel
 liefste der lieflijkheden
 hart van mijn hart
 vrouw tot het einde van mijn dagen...

Maar al te goed weet ik dat mijn stem te pover is om mijn lied te doen opklinken als de onbegeleide zangen van het monnikenkoor op de berg Athos, meeslepend en bedwelmend en met de geur van wierook en jasmijn. Ik kan de woorden niet vinden voor het onzegbare. ‘Hoe kan het zijn dat zij mij dan ontvielen | want er zijn woorden die de taal verzwijgt...’

En waar blijft het glossarium?

Ach ja, de ongelooftwaardige, maar waarachtige glossen!

-

‘Waar moet het heen,’ zegt zij, ‘als wij onze medemens niet meer om hulp durven te vragen?’

Bestendigen wij dan niet de onzichtbare scheidsmuur, het kogelvrije glasgordijn geschapen door een moderne conventie?

Zijn wij te trots geworden of te bevreesd voor een onwaarschijnlijke weigering?

Wie of wat heeft ons geleerd een ongegrond wantrouwen te koesteren tegen een onbekende evenmens?

Heb ik je niet al vaker bewezen dat onze hunkering naar medeleven en gemeenzaamheid ook de hunne is?’

Ik zwijg. En ik denk aan de klare vreugde van Carlos Pérez, wiens naam ik niet kan vergeten, om de kans die hem geschonken werd om hulp te bieden aan een vreemdeling in een onbekende streek.

En ik denk aan de mannen in arme werkkleren die uit het

niet kwamen opdagen om de gewonden uit een van de berm gereden auto te bevrijden op dertig kilometer van de stad. En ik zie mijn vrouw met het bloedend hoofd van een verongelukte op haar moederschoot: de hoeveelste was het dat jaar?

Wie heeft ons het wantrouwen geleerd? En is het werkelijk zo, Nestor,* dat de mensen woest van zin blijven? Zonder hoop, zonder vertrouwen?

Waar is het vaderland van onze broeders?

En de Amerikaanse zei tot haar: ‘Mijn man en ik, wij bezitten een eiland in de Bahama's, en hier zit ik bij u in dit oude landhuis en ik kan uw uitbundigheid niet delen. U vindt mij intelligent omdat ik als weinig andere Amerikanen vijf talen spreek, omdat ik afgevaardigd ben naar congressen die iets trachten te bereiken voor onderontwikkelde landen. Maar ik ben ongelukkig en beschaamd. Ik draag de wetenschap die mij nimmer verlaat van een achterlijke zoon. Kunt u zich een vrolijke, blozende jongen voorstellen, uiterlijk gezond en weldoorvoed, maar wiens geestesgaven niet verder reiken dan die van een kleuter van vier of vijf...’

Hier breekt de stem van de Amerikaanse.

En met een teder gebaar streelt zij de vrouw over het blonde haar en zegt zacht: ‘Als je een moeder bent, ben je onder duizenden moeders een zeer gezegende. Want onder de vele duizenden moeders ben je een die haar moederschap totterdood zult blijven behouden. Droog je tranen en wees gelukkig. Nooit wordt je moederschap je afgenomen: je bent moeder voor het leven. Ook ik ben een moeder, maar mijn moederschap is mij slechts in bruikleen afgestaan.’

En zij wendt haar blik naar onze drie spelende kinderen. Er trekt een wolk voor haar ogen en ze zegt: ‘Voor hoe kort nog?...’

-

Wanita, onze oude gediensstige, heeft iets van een wijze uil wanneer ze peinzend voor zich uitkijkt, wat niet wegneemt dat ze soms schel en onbedaarlijk kan lachen; een opzettelijke harí di punteanchi,* omdat ze weet dat het mijn vrouw zal doen glimlachen en zeggen: ‘Wana, stop bo koiloko, sigi traha!’* Dan neemt de oude Wanita de zwabber weer ter hand, plast en spettert met water om het huis een grondige beurt te geven. Later staat ze het droge wasgoed te strijken en kan haar mond niet houden: ‘Mi ta dal, dal, pa mi kaba lihé!’* Ze wil een protest uitlokken, een debat beginnen om te vertellen van haar jeugd in Sandumingu.

Daags daarna, als mijn vrouw alleen naar de markt wil, verbiedt ze dat categorisch: ‘Diolibra, mi mes ta bai ku senyora!’* Ze schiet gauw iets aan en doet haar plicht als chaperonne. Er lopen te veel fresku* jongemannen in de stad rond, maar als zij er is zal geen van hen zich een onvertogen woord laten ontvallen.

Wanita is een juweel van een vrouw. Haar raadgevingen getuigen niet alleen van wijsheid en levenservaring, maar ze heeft bovendien een hart van goud. Haar kleine attenties maken ons hart week: het bosje bloemen dat ze 's morgens op weg naar ons huis heeft geplukt en dat de rest van de dag een warme gloed in het huis tovert.

Op haar zestigste verjaardag is er groot feest in de knoek* en ze heeft ons uitgenodigd. Ik heb die dag schoolvergadering en zet mijn vrouw af bij Wanita's huisje. De luidspreker op het dak galmt zijn walsen, ranchera's* en tumba's rond over de omtrek en de grote koraal rondom het met blik beslagen huisje, over de hoofden van de vele familieleden en gasten aan de gehuurde tafels.

De senyora wordt met de nodige plichtplegingen en beleefdheidsformules ontvangen en voorgesteld. Wana neemt haar mee naar binnen en laat haar de op het pronkbed uit-

gestalde cadeaus zien. Dat van de senyora wordt op het hoofdkussen bijgezet. Weer buiten krijgt ze een ereplaats aan Wana's tafel. De amplifier* zet een nieuwe wals in en op het platje tussen woonhuis en keuken verdringen zich de paartjes. Het eerste halfuur babbelt mijn vrouw minzaam met de ouwelui die bij haar zitten en kijken naar de danslustigen. Dan maakt de eerste dappere jongeman zich los uit het groepje mannen aan de geïmproviseerde bar, loopt vastberaden naar het tafeltje van mijn vrouw, maakt een buiging en vraagt om de eer van een dans. Zonder te aarzelen staat mijn vrouw op en volgt hem naar de dansvloer. Enkele walsen later volgt een tweede jonkuman,* daarna een derde die mijn vrouw ten dans vraagt. Maar als ook nummer vier de stoute schoenen heeft aangetrokken grijpt Wanita beslist in. Uit het niet doemt ze op en zegt tot de jongeman: ‘Jij bent de laatste. Mijn senyora is hier bij mij op bezoek, ze is er niet voor jullie gekomen. Toch heeft ze getoond dat ze mijn gasten wil eren. Doen jullie mij nu ook het genoeg en haar te eren voor wat ze is.’

De jongeman verontschuldigt zich en druipt af. Wana zet zich naast mijn vrouw neer als een brede beschermengel en begint met een babbeltje. Tot ik terug ben om haar op te halen.

Wana doet ons uitgeleide naar het hek aan de grote weg. De muziek galmt door de invallende avond en ik herken de stem van Jorge Negrete in het refrein: Porque sé quien tú eres | no eres de ésas | no eres cualquiera | oh grande mujer...

In de auto zegt mijn vrouw: ‘Wanita is wel een arme vrouw die heeft leren lezen noch schrijven, maar ze is werkelijk een grote vrouw, die mij vandaag op haar verjaardag weer iets heeft willen leren.’

-

Andrés komt op een avond bij ons binnenvallen. Uitgere-

kend op de goede tijd als een groepje LO-leerlingen die voor hun Spaans examen blokken, vertrokken is. Mijn vrouw schenkt ons een cognacje in en zet een plaat op. Dan wachten wij, want hij schijnt iets op zijn hart te hebben. Eindelijk frommelt hij een papier uit zijn borstzak. Hij steekt het me toe.

‘Wat is het?’

‘Kijk maar, een sonnet, zeg me wat je ervan denkt.’

Andrés kijkt onverschillig voor zich uit. Ondertussen lees ik zijn sonnet. Dan lees ik het nogmaals, maar zeg niets.

Andrés begint te praten. Haperend. ‘Ik weet zelf niet wat ik ervan denken moet. Ik heb het wel geschreven, dat weet ik. Eergisteravond. Je weet nog, we waren allemaal hier. Húlio, Ramón, en die nieuwe macamba Bert Engelman* die ik voor het eerst heb ontmoet. Die verzen die hij voorlas vond ik erg goed, al begreep ik ze niet goed. Misschien had ik ook een beetje te veel gedronken, want ik zat eerst in een kroeg met Chal en zijn vriend.* Toen ik thuis eenmaal in bed lag kon ik niet slapen. Ik ben maar weer opgestaan. En dit is het resultaat, verdomme!’

Ik kijk hem aan na die uitbarsting, voel vaag waar hij naartoe wil.

‘Je hebt het gelezen, nietwaar? Maar zeg me eerlijk, René, ben ik dat? Ik heb het geschreven maar eigenlijk snap ik er gewoon geen moer van. Of beter gezegd: ik snap niet hoe ik erbij kom. Ergens lijkt het op me, maar toch: dit is niet mijn manier van schrijven. God weet wie of wat me beïnvloed heeft. Engelman met zijn abstracte verzen of jij met de sonnetten van Lorca die je die avond hebt voorgelezen. Ik heb een knagend gevoel dat ik iets van de een of ander gestolen heb, maar ik kom er niet achter. Wat denk je?’

Ik moet toegeven dat het niet erg veel lijkt op de verzen die hij af en toe laat lezen, maar ik proef het resultaat van onze lange avond, iets van de essentie van ons samenzijn. Moet het me minder bevredigen omdat het sonnet niet veel weg heeft van zijn romantische liefdesuitingen?

‘Ik zou het aan Beaufort kunnen laten lezen,’ zegt Andrés, ‘kijken hoe hij het vindt.’

‘Aan Bally,’ zeg ik, ‘ik zou het niet doen.’

Mijn gedachten dwalen af naar de slanke, enkele jaren geleden afgestudeerde econoom, die een klein jaar geleden is teruggekeerd na door Zuid-Europa te hebben gezworven. Ik zie hem door de stad lopen met zijn lange gitzwarte haar naar achter gekamd tot in zijn nek. Hij heeft onze samenleving geschud met zijn vlijmscherpe kritiek op alles wat met cultuur en ideologie te maken heeft.

De oorlogsjaren in de vreemde doorgebracht schijnen hem zijn emotionaliteit ontnomen te hebben, want hij rafelt koel en zelfbewust elk probleem uiteen en wijst een nieuwe weg aan naar de toekomst; wij moeten breken met ons koloniale verleden; wij moeten een eigentijdse benadering zoeken van onze identiteit en onze cultuur. Desalniettemin voel ik een kleine smeulende argwaan tegen hem.

Ik zeg: ‘Ga niet naar Beaufort. Misschien ontdekt hij iets geweldigs in je vers hier. Maar de kans is veel groter dat je voor jezelf totaal onherkenbaar wordt gemaakt, niet zoals nu, maar geknakt, onzeker. Het ligt eraan op welke wijze hij zijn analytisch brein inschakelt. Om te beginnen zou hij kunnen schamperen: Een sonnet, nu? in deze tijd? en voor je het weet vergelijkt hij je met een ontijdige saxofonist in een rock and roll-band. Of hij ontdekt ergens een zogenaamd plagiaat, wat je nog verder van je stuk zou brengen. Maar ik geloof niet dat je dat gedaan hebt. Daarvoor ken ik je te goed. Iets van een ander gebruiken, heb ik me afgevraagd, is het nog wel iets dat een ander geheel en al toebehoort wanneer je het je onbewust tot een deel van jezelf hebt gemaakt? Zoals jij ergens een deel van mij geworden bent, Andrés, en ik waarschijnlijk ook een deel van jou...’

Ik sta op en loop naar de stapel tijdschriften in mijn boekenkast. Ik zoek er een exemplaar uit, enkele weken oud. Ik zoek de kunstrubriek.

‘Hier,’ zeg ik. ‘Lees wat hier staat.’ En ik lees het hem voor wat een oude, laat ontdekte kunstenaar over zijn werk zei:

‘It was easy to take from everything; it all belonged to me: patched lanes, lines of a road map, the shape of a scarf on a woman's head, a fragment of Corbusier's swiss pavillion, a corner of a Braque painting, paper fragments in the street...’

‘Zie je niet, Andrés: alles wat je in wezen toebehoort is ook van jou. Lees nu je vers aan ons voor.’

En Andrés las.

-

De tijd heeft niet stilgestaan.

Het gezin dat ik bewust samen met mijn vrouw heb willen vormen heeft zich uitgebreid. Op mijn eerste zoon is een dochter gevolgd, toen weer een zoon: alle goede dingen in drieën.

De oude Wana is in de armen van mijn vrouw gestorven aan de gevolgen van een hernieuwde hartaanval. Wij hebben haar op het kerkhof van Santa Cecilia begraven. Daarna heeft een van haar dochters de taak die zij haast tien lange jaren bij ons vervuld heeft overgenomen.

Mijn studie en mijn bezigheden maken dat ik mijn vrienden niet zo vaak meer ontmoet, maar als bij afspraak stromen ze soms tezamen in ons ruime, oude huis om naar platen te luisteren, nieuwe verzen voor te lezen en te debatteren tot diep in de nacht en tot er geen druppel drank meer in huis is.

Ramón heeft een andere baan gekozen en is zelf met een eigen literair blad begonnen nadat onze ‘Sehú’ jaren geleden een snelle dood stierf. Nicador is in een echtscheidingsproces

gewikkeld, maar blijft even opgeruimd en welbespraakt als altijd. Als Nestor Piar na een bijeenkomst van de culturele raad bij ons komt binnenvallen wil niemand hem laten gaan. Hij is de oudste onder ons en heeft zijn sporen op letterkundig en filosofisch terrein ten volle verdiend. Wij hangen aan zijn lippen of hij het nu heeft over de figuur van Nanze, de spin, Sartre of Marilyn Monroe.

Hulio heeft een conflict gehad met de directeur van onderwijs en wil zijn ontslag vragen. ‘Wat verbeeldt die doctorandus Wibenga zich wel,’ fulmineert hij. ‘Mijn geheugen functioneert even goed, zo niet stukken beter dan het zijne. Doctorandus in de geschiedenis, buh! Ik zal hem tonen dat ik het in zijn eigen vak verder kan schoppen dan hij...’

Op zulke avonden voelen wij dat er nog steeds bruisend leven is, er is beweging: wij staan niet stil.

Ruiz Vidal is teruggekeerd uit Colombia waar hij, na afgestudeerd te zijn aan de universiteit, zich nog een tijdlang gewijd heeft aan literair en journalistiek werk. Hij heeft zich ontpopt als een boeiend spreker die zich voorgenomen heeft de nieuwe letterkunde van ons continent aan ons over te dragen. Er gaat een nieuwe wereld voor mij open: García Márquez, César Vallejo, Lezama Lima, Julio Cortázar, Octavio Paz, Mario Vargas Llosa, schrijvers en dichters waarvan ik het bestaan niet vermoed had en die de Spanjaarden van het moederland voorbijstreven, prikkelen mijn verbeelding en ook ik kom tot de conclusie dat ik verder moet dan een mulo-school. Jammer dat Ruiz ons spoedig weer gaat verlaten voor Peru, Chili, Argentinië, Brazilië...

De tijd staat niet stil. Ik moet verder. ‘Nog heb ik duizend dromen na te jagen...’

-

Op een zonnige namiddag, als de warmte van de zon al be-

gint af te nemen, stap ik met mijn twee jongste kinderen in mijn wagen om een eindje te gaan rijden in de knoek, die nu in het midden van het jaar nog groen is en een verkwikkende aanblik biedt. Ik rijd een eindlang in oostelijke richting en sla dan een landweg in waar de huizen nog verder van elkaar liggen zodat ik mijn ogen kan verzadigen aan de golvende heuvels van het landschap. Er speelt een melodie door mijn hoofd, een speels liedje voor de gitaar waarvoor de woorden geschreven werden door Nestor en dat getoonzet werd door Ramón of Húlio - ik weet het met meer - in de tijd voor mijn huwelijk, toen wij doelbewust aan een eigen cultuurpolitiek werkten:

‘Mijn hart het gaat te keer
ik zie de heuvels weer...’

Wij hadden het bij ons repertoire van liederen in de landstaal* gevoegd en droegen het voor in de club of op feestavonden wanneer ons ensemble voltallig was. Jammer dat zoveel van onze liederen vergeten waren, verjaagd door de wind van de tijd en, met onze walsen en tumba's, verdrongen door twist, rock and roll en wat dies meer zij.

Op een tweesprong moet ik afremmen om de bocht te nemen en een late watertruck te laten passeren, maar eenmaal de bocht om blijf ik langzamer rijden. Misschien omdat ik de veelkleurige bougainvilleapracht in het oog krijg, die het huis van de oude Riki Pinzón omlijst.

Ik laat mijn wagen tot stilstand komen achter de cactushaag en stap uit. ‘Even rustig zitten wachten. Ik ben aanstonds terug,’ zeg ik tot de kinderen en loop de tuin in, langs het huis om naar het achterterras, waar ik Riki al bezig hoor op zijn mandoline. Hij heeft me niet horen aankomen en speelt rustig door. Even sta ik achter hem stil en leg dan mijn hand op zijn schouder. Hij heft zijn hoofd schuin naar mij op en zegt, zonder op te schrikken: ‘Ow, René, kiko bo t'hasi akibanda?’*

Zonder precies te weten wat ik moet antwoorden zeg ik: ‘M'a bin kumindabo.’

Riki blijft me aankijken en ik meen iets van ontroering in zijn blik te ontdekken.

‘Sintabo, hombre,’ zegt hij tenslotte en vervolgt zijn spel op de mandoline.

Ik ga naast hem zitten en luister ernaar. Maar mijn gedachten dwalen af. Ik denk aan de talloze verhalen die Riki mij in de jaren dat ik hem al ken heeft verteld: van toen hij de helft van de tweede prijs won uit de loterij en ogenblikkelijk zijn ontslag nam bij de oliemaatschappij om de reis te maken door Zuid-Amerika, wat altijd zijn droom was geweest. En hoe hij, toen zijn geld haast op was, op het station te Bogotá weer een lot kocht met het resultaat dat hij nogmaals een tweede prijs trok. ‘Ik heb praktisch een vol jaar gereisd door Zuid- en Midden-Amerika, stel je voor,’ zei hij, ‘is het niet heerlijk om een droom verwezenlijkt te zien...’

Ik kijk naar Riki die zijn spel beëindigt om mij blijkbaar weer een van zijn avonturen te vertellen: een oude man, maar nog met de enthousiaste glans van de jeugd in zijn ogen.

Maar ik moet weg. Ik heb twee kinderen alleen in de auto gelaten. Ik neem afscheid van Riki met een schouderklop en ik weet niet dat het een afscheid is voor eeuwig. Drie dagen later is hij dood, aan een hartaanval bezweken. Hij heeft zijn laatste lied voor mij gezongen...

Ik weet niet waarom ik dit geschreven heb over het afscheid dat ik ben gaan nemen van de oude Riki Pinzón. Misschien omdat hij een van die mensen was die ik op het eiland heb bemind, een van die oprechte mensen, met wie je samen kan zijn zonder een zweem van terughoudendheid, zonder die achterdocht die ik later, terug in het eigen vaderland, te laat zou oproepen, vergeefs, vergeefs...

-

Het moet omstreeks een half jaar na de dood van Riki geweest zijn, maar het zou ook anderhalf kunnen zijn of langer - het doet er niet toe - dat ik, ook op een middag, haast dezelfde weg reed, maar nu om op tijd te zijn voor een onderhoud dat ik met mijn werkgever, de overste der Missiebroeders, had aangevraagd. Ik moet geruime tijd in de wachtkamer van het Internaat de Heuvelpiek* wachten, want de broeders zijn of nog in de bidkapel of ze doen zich te goed aan het vroege avondmaal dat de weesjongens hun serveren. Maar eindelijk is het zover en frère Assisi, zo genoemd naar Sint-Franciscus, de arme heilige, komt blozend de kamer binnen.

Hij: Zo, mijn brave René, wat is er van je dienst? Je wou me graag gesproken hebben.

Ik: Ja frère, ik kom u om een gunst vragen. Ik heb u nog nooit om iets gevraagd...

Hij: Nou laat je me wel even schrikken!

Ik: Dat denk ik niet, want zo'n vaart zal het wel niet lopen. Ik vermoed dat u me wel zult kunnen helpen.

Hij: Ik wil je de beste raad schenken die ik heb.

Ik: Mag ik dan met de deur in huis vallen?

Hij: Zeg het maar gerust, je weet dat ik altijd klaar sta om elk lid van mijn personeel te aanhoren.

Ik: Nu ik al ongeveer negentien jaar voor u werk...

Hij: Kijk, kijk, is het al zo lang. Ik zie nog als gister de dag dat je in dienst kwam.

Ik: En nu ben ik al jaren lang getrouwd, mijn vrouw en ik, wij hebben al ons derde kind, ziet u, en nu in de regentijd lekt het dak van ons huis weer vreselijk. We zijn vannacht om drie uur op moeten staan om de kinderen te verplaatsen en het huis weer droog te dweilen...

Hij: Ik begrijp het al. Je wilt zeker verhuizen en of ik je daarbij helpen kan?

Ik: Ja frère, als u een huis voor ons heeft of weet!

Hij: Maar natuurlijk, beste kerel. Nu men weet dat ik

huizen nodig heb voor mijn nieuwe leerkrachten wordt mij van alles aangeboden. Laat eens kijken. Hier, dat is een, dan heb ik nog een mooi adres voor je, ga daar maar eens kijken...

Samen met mijn vrouw ga ik de volgende dag naar de twee adressen om de zo gul aangeboden huizen in ogenschouw te nemen. Maar het eerste is een vervallen gebouw in een steeg die doodloopt tegen de zeekant en het tweede lijkt op een stenen gevangenis, zonder tuin of erf, en vanuit de voordeur stap je zo de straat op.

Na mijn nood met een collega besproken te hebben hoor ik dat onze overste pas enkele huizen gekocht heeft in een rustige buurt, niet te groot. Na school ga ik direct met mijn vrouw naar de huizen kijken. Ze bevallen ons aanstonds. Een stuk kleiner dan het grote oude huis waarin wij zitten, maar ze verkeren in goed onderhouden staat en ze liggen niet direct aan een hoofdweg. Als de frère ons aan een van deze huizen kon helpen...

Ik: Wij zijn naar de beide huizen gaan kijken, frère, maar ze lijken ons nog slechter dan het huis waar wij nu in zitten.

Hij: Zo, zo, kijk eens aan.

Ik: Daarna zijn wij naar de Kolibriweg gaan kijken naar de twee huizen die u daar gekocht hebt naar wij gehoord hebben. En die bevallen ons wel. Als wij een van die twee zouden kunnen krijgen...

Hij: Tja, hoor eens hier, mijn beste vent, je weet dat het nieuwe schooljaar over een maand of vier begint, nietwaar? Er komen dan weer wat nieuwe onderwijzers uit het moederland over en ik moet die mensen toch ergens onderbrengen, dat snap je.

Ik: Maar ik heb al negentien jaar voor uw missie gewerkt en die nieuwe mensen moeten nog beginnen. Bovendien hebt u dan nog minstens vier maanden de tijd...

Hij: Ho, ho, je denkt toch niet dat ik voor alle plaatselijk aangeworven krachten huizen kan gaan kopen. Voor die twee huizen die je gezien hebt heb ik zesenvijftigduizend harde guldens moeten neertellen. Weet je wat, kijk maar eens goed rond en als je iets weet, niet al te duur, dan kunnen wij nog eens praten. Misschien dat ik dan iets voor je doen kan...

Ik heb rondgekeken en binnen een maand vond ik iets, en niet te duur, om precies te zijn was het een koopje voor iets meer dan de helft van de prijs van een van de gereserveerde huizen. Ik ben weer naar frère Assisi gegaan, naïeveling die ik was. Maar toen was het budget al verre overschreden, en zelfs een garantie kon de overste niet voor mij geven daar hij zelf al te veel had moeten lenen om huizen te kopen voor de cultuurbrengers uit het moederland. Langzaam zijn de schellen mij van de ogen gevallen. Ik ging inzien dat de blanke broeders altijd de voorkeur genoten, bevoegd of onbevoegd, dat de blanke broeders met het Rommeldams accent zelfs beter geacht werden om les te geven in de taal van ons eigen continent. Tenslotte neem je het niet langer. Dag frère. Hierbij zend ik je de honderd harde guldens terug die je me wil schenken na negentien jaren van trouwe, blinde dienstbaarheid.

Dag frère Assisi. Hou je geld en je kosteloze raad. De rekening wordt eens ingediend. Nog eerder dan je vermoedt. Drijf mee op de olie van de oliemagnaten. De lucifers kunnen wij zelf wel betalen.

Ik besef nu dat ik een andere beslissing had kunnen nemen, een beslissing die mij niet genoodzaakt zou hebben het eiland te verlaten, maar de verhalen die wij hoorden over het vaderland in opbouw, over het vaderland dat, naar het scheen, zich eindelijk een plaats wilde verwerven op het eigen continent waarvan het door de eeuwen vervreemd was, deze en andere ervaringen maakten dat ik gehoor gaf aan de valse roepstem: Keer terug!

Mijn ontslagbrief aan de missiebroeders is de deur uit want ik heb ondertussen gesolliciteerd en ben midden in het schooljaar aangenomen voor de Kweekschool.

Wij gaan dus terug naar het land van herkomst na meer dan een vernedering ten gunste van de newcomers op het eiland: 'Soy hombre de honor,' heb ik meer dan eens gezegd en als iemand die zijn eer op de hoogste prijs stelt kan men niet alles aanvaarden.

Ik had tenslotte recht op een betere positie; mijn gezin doet ook zijn rechten gelden; ik ben niet meer de achttienjarige jongen, nog nazinderend van liefdesverdriet, die als in een droom naar deze zonovergoten en door wind en zee omspoelde Caraïbische rots is gedreven.

Dag frères en collega's. Ik ga zonder pijn, ik ga met mijn ongeschonden trots.

Mijn vrouw is met de kinderen vooruit gereisd om een geschikt huis te zoeken, iets waar haar familie haar bij behulpzaam kan zijn.

Er resten mij nog luttele weken.

Vaarwel vrienden: Adiós muchachos, compañeros de mi vida - vaarwel, een voor een.

Dag jongens van mijn school, mijn leerlingen en mijn vrienden tevens: ik gaf jullie meer dan mijn lessen en ik draag iets van jullie mee. De woorden die ik bij mijn afscheid niet uit kon spreken zijn als een regenboog van vonken uit mijn ogen gespat. Jullie hebt het begrepen en weten dat mijn hart je niet in de steek laat.

Dag eiland in de wind; hier is mijn trots geworden tot wat het is, sterker dan de pijn, sterker dan het verlangen om je niet te verlaten. Maar waar het hart aan hangt hoeven wij nimmer vaarwel te zeggen want het is een deel geworden van ons bestaan.

Ik loop nog slechts enkele dagen over deze beminde bodem, door de straten van deze vertrouwde, warme stad, met de kleuren van mijn beste jaren.

Vraag niet waarom ik ga. Het moet zo zijn...

Hulio Perrenal: (docerend) Laat mij het zó parodiëren: Remember, René, never hate so much, never love anyone so much, that you cannot leave him with a smile.

Jean Lafour: (laconiek) Mundu ta chikí, nos ta bolbe wete otro.*

Nicador Henriquez: (in de kortste speech van zijn leven) Partir es morir un poquitito.

Jackson: (vermanend) Je mag ze de groeten doen want mij zien ze niet terug in dat malarianest.

Ruiz Vidal: (plechtig) Laat mij je ten afscheid op symbolische wijze een zilveren anglo* opspelden.

Lucebert Turner:* (een tikje serieus) Ik vraag me af wie de literaire concurrent wordt van *De gevel* als je weg bent. Ik hoor wel wat je daarginds uitspookt: het blijft zo stil op die stille plantage.*

Mimi Spruyt: (lief) Ga je heus weg, René? Al zie ik je sedert je getrouwd bent zelden, ik zal je toch missen. Krijg ik nog een laatste vers van je? Iets over gyambo biew* of zo?

Boeis Lomán: (verwijtend) Je gaat weg? Wat hebben wij je gedaan? Ik dacht dat je een van ons was, voor altijd.

Kai Wolfschoon: (verwijzend naar zijn bundel) Ahora le harán falta más de quince lágrimas a mi Carmina.

Nestor Piar: (op het schutblad) Niet ieder kan zich schikken|niet altijd leeft men blind...

Mani Pincón:* (profeterend) Je denkt dat ze je daar met open armen zullen ontvangen, maar ik zeg je, marca mi palabra: ze zullen je opvreten.

Balthus Beaufort: (adviserend) Neem een handvol zout mee van de salinja* voor de staart van het koloniale spook.

Sammie Pinman: (welgemeend) Hou je goed en vreet je nerven daar niet op.

Andrés Grimar: (citerend) Ajo ajo, mi kapitán-nos ta sperabo ku karinjo...

3 Het einde

*Tierra ingrata, entre todas espuria y
mezquina, jamás volveré a ti...*

Juan Goytisolo

Waarom ben ik teruggekeerd, o God?

En wanneer is de vloek over dit land gekomen?

Welke vreemde dingen dolen hier zoekend rond om hun vraatzucht op al wat er nog aan edels leefde en leeft bot te vieren? Hebben wellicht zeven duivelen van zeven rassen samengespannen en zich verbonden om alles wat ongeschonden op wil bloeien te verminken en te vernietigen?

Zijn zij niet alomtegenwoordig geworden en heersen zij niet over land, lucht en water als ware het al hun eigen domein? Waarom is het mij pas thans - laat, veel te laat, nu het niet meer mag baten - zonneklaar geworden?

Hoeveel gave slachtoffers aan wie mijn zuivere en onbevleete Agnes voorafging, heeft deze veelkoppige moloch met zijn lange gore tentakels niet al gegrepen, verslonden en verteerd? Las ik niet kort na mijn vertrek uit dit land - ergens bestaat er nog een vergeeld krantebericht over zesentwintig juli van het jaar negentienhonderd vijfendertig - dat de watramama* van de rivier dertien jonge levens opeiste? En niemand vroeg zich af wie de Jonas was om wie ook de anderen verzwolgen werden. En niemand besepte dat er onder hen één getekende was, één, die niet tot volle wasdom op mocht groeien omdat hij ooit een vlijmscherpe bedreiging zou betekenen voor de kwade macht die langzaam maar zeker zijn heerschappij zou vestigen.

Weet iemand wat de ware oorzaak is geweest van mr. Harkisoens dood? Of van de velen die na hem zijn gevolgd?

Wat is er geworden van Riko Vliegman nog voor hij kon treden in de voetsporen van De Kom? Wat werd er van Djodjodikromo die beloofde zijn broeders op te heffen uit de modder? Waarom stierf dokter Tjon A Loi een nodeloze dood? Wat werd er van Sam Zielhuis, van Randali, van al deze, stuk voor stuk en een voor een?

Wat is er geworden van de weinige strijdbare idealisten?

Zij werden lijfelijk verbannen.

Hun idealisme werd verminkt of verwrongen.

Zij werden meedogenloos in hun achilleshiel getroffen.

Hun hersenen werden aangevreten.

Zij werden het gespuis ten hoon en spot.

Zij werden ingelijfd bij de horde.

Zij werden politiek ten val gebracht.

Zij werden ont-regeld.*

Zij bezweken onder een onschuldige chirurgische ingreep.

Zij reden in het donker tegen een afgodische kankantri.*

Zij verdwaalden in het moeras en keerden nimmer terug van de jacht.

Zij stierven al te jong een onbegrijpelijke dood.

Zij werden uitgezocht en gegrepen.

Zij werden weggewist en uitgevaagd.

Wie kan zich voor het boze oog verborgen houden, wie?

Wie is veilig voor de duistere onheilbrenger?

Hij loert in de lucht op een ziel en breekt zijn vleugel: dodelijk is de val.

Hij legt zijn eieren in de zuivere poriën van wat te rein is: een genadeloze ziektebrenger, een geile bacterie, een onzichtbaar toeslaand virus.

Hij is de concubaan van de onlaafbare watramama die vanuit duistere diepten haar prooi opeist.

Hij gaat schuil in de raderen van het verkeer, in een insekt op de voorruit om zijn slachtoffer op een onbewaakt ogenblik te overvallen.

Hij kruipt in de angst van de huurling: de nerven en vezels van de trekkervinger volgen het ongewilde sein.

Hij huist in de geest van de dram* en in de rook van het ganja-wied.*

En nergens is er veiligheid.

-
'Vlucht, Vasily, vlucht!'

Vlucht, Isabel, voor je onteerd wordt,
vlucht, Widya en Kanta, eer je wordt verpest,
vlucht, Cornelis en Wajono, zoek een wijkplaats,
vlucht, Sjane en Harro,
vlucht, Soetina en Soerinder,
vlucht, Romeo en Julianne,
vlucht, Rachel en Ibrahim,
vlucht, mijn kinderen,
vlucht, indien ge nog jong zijt en een droom koestert die om vervulling schreit,
vlucht, indien ge nog in de belofte gelooft.

'Het land stroomt leeg, o mijn God.'
Goddank, o God, dat er nog redding is voor enkelen uit de stroom.

Wie kan hier nog, bewust en ziende, onaangetast rustig verder leven?
Slechts zij die nimmer in het land hebben geloofd.
Slechts zij die zich filosofisch hebben leren schikken in het onafwendbare.
Slechts zij die het land bebouwen en nimmer vertwijfelen.
Slechts zij die het vergeefse offer van hun bloed en hun leven willen brengen:
groter liefde heeft niemand.

Maar ik wil dit niet.
Ik heb gezien en ik heb ervaren.
Ik draag en duld dit niet langer.
Er is roofofbouw gepleegd op de goedheid en goedgelovigheid.
Er is geplunderd, geslagen, geteisterd en vergiftigd.

Er is geschonden en gehoond.

Daarom moet al wie een kwetsbaar hart in zijn borst draagt vluchten.

Al wie zich ongeschonden wil handhaven geve dit land over om zelf niet te bezwijken.

Wie onverhoeds wordt aangetast door een vreemde ziekte zoeken elders zijn genezing.

Wie zijn hoop gevestigd heeft op tien rechtvaardige en onkreukbare strijdmakkers bedenke dat deze ook niet in Gomorra te vinden waren: laat hij vluchten vóór de dolkstoot hem in de rug treft.

Want dit is de nacht van de hyena.

Laat het beest zichzelf verslinden.

Vlucht, want hier is geen hoop meer en geen redding.

Er zijn geen grootse vergezichten,

er is geen smalle gloorstreep,

het Babel zal verbranden.

Vlucht!

-

Wie na vijftien, twintig jaren in het vaderland terug is gaat op zoek naar de herinneringen uit zijn jeugd: bomen en straten, mensen en dingen.

Hij zoekt weer vaste voet aan de grond te krijgen om zich wijs te maken dat dit de plek is waar hij, rijper en volwassener, voort moet leven, de plek waar zijn vruchten zullen moeten rijpen nu hij elders al gebloeid heeft.

Hij betast de grond die zijn zaad zal dragen en waar het wortel zal moeten schieten, en, bedrogen door zijn vage herinneringen, laat hij zich gaan: de peulvrucht barst open in de tropische hitte en het zaadpluis dwarrelt door de lucht, verstoven door de wind van de droge tijd.

Langzamerhand tekent het landschap zich duidelijker af. Mensen en dingen hebben tegen deze achtergrond weer hun

plaats ingenomen en het spel op de voorgrond kan beginnen. Verre familieleden, opgegroeide schoolvrienden, leerlingen uit de aanvangsklas, die jongemannen zijn geworden, hebben weer een bekende gestalte gekregen. Nieuwe indrukken, andere personen hebben zich om de vroegere gegroepeerd, want achter elk mens staat er een ander-weet je nog, Bally - en tegen deze veelheid projecteert een mens zijn weg, zoekt hij zijn klankbord, kiest hij zijn arbeidsveld, zoekt hij zijn leven.

Maar welke verandering heeft zich voltrokken, voltrekt zich nog, thans en later, zichtbaar aan de stad die mij eens deed schrijven: 'Een witte stad, verborgen in het woud.'

Een schampere lach wringt zich uit mijn keel. Wel welven de mahoniebomen zich nog steeds over sommige lanen en straten, wel is de ochtend nog koel en verkwikkend, wel hangt er nog schijnbaar een vrede over de stad eer de drukte begint, anders dan vroeger, van een massa die thans de stilte verpest, die zijn allengs verdichtende stank uitspreidt over straat en plein: een eertijds onaanzienlijke mestvaalt heeft zich in de loop der jaren schrikbarend uitgebreid en laat overal zijn sporen achter.

In de eerste jaren nog geen constante doorn in het oog, doch met het voortschrijden van de tijd een groeiende ergernis vanwege de onaanvaardbare tolerantie van deze mensen die zich tussen de afval voortbewegen en die er tenslotte deel van zijn gaan uitmaken door hun leven en hun daden. Voor elke hartgrondige konyo* die ik in de straten van het Tepalka-eiland had gehoord zag ik minstens tienmaal het geniepig neergeschreven vaderlandse, vierletterige schuttingwoord prijken tegen ramen en muren, deuren en broodwinkels: pola-pola-pola-pola-pola-pola...* Met dit woord wordt de alomtegenwoordige smurrie gekruid. Door deze mestvaalt en doorheen dit vuil schrijden ministers en predikanten, ambtenaren en arbeiders.

In dit vuil wentelen zich de straathonden en dagdieven en rovers, bezitlozen en rijken.

Door dit vuil waden dagelijks duizenden scholieren en in deze etterstank groeit de spes patriae dan op en komt tot rijping: les fruits du mal. Het is de broedplaats voor al het zichtbare en onzichtbare ongedierte dat de vaderlandse bodem bevolkt.

Het is de broedplaats voor alle onoprechte en ontuchtige plannen die het nationale brein vervullen en beheersen.

En ik moet dit alles zien,
 ik moet het al ervaren,
 het moet mijn ziel gestadig aanvreten.
 Is dit nog uitroeibaar?

Het wordt de somberheid van mijn verbijsterd lied.

-

Het huis in het zuiden van de stad wordt een gastvrij centrum voor vrienden en collega's: er wordt gedebatteerd over de vele problemen waarmee het land te kampen heeft, in het bijzonder die van culturele aard. Ik weet niet meer hoeveel avonden wij gewijd hebben aan de mogelijkheden en de toekomst van onze landstaal, aan de eenheid die bereikt zou kunnen worden onder de veelheid van rassen, aan de bijdrage die elke etnische groep zou kunnen leveren aan de opbouw van dit land. Er is gebrek aan zoveel. Hebben wij niet een tijdschrift nodig waarmee wij de gemoederen van hen die iets positiefs kunnen, wakker zouden kunnen schudden? Waar zijn onze kunstenaars: schrijvers en dichters, schilders en beeldhouwers?

Het huis is gastvrij en steeds weer brengt de ene vriend een ander mee, soms een vriendin, voor de gezelligheid. Spaanse flamenco's roepen een voorbije sfeer op en op zulke avonden wordt het eiland een nabije herinnering. Riko van Vught* leest ons zijn eerste verzen voor: hij is zichtbaar verheugd een klankbord gevonden te hebben. Rudi Rich-

ter* heeft zijn eerste expositie van schilderijen gehouden en Karel Goedhart* heeft een opdracht gekregen voor een monument.

Het schijnt dat wij aan het begin staan van een nieuw gebeuren. En er bestaan meer mogelijkheden dan wij vermoed hadden. Weer wil de avond zijn doel betasten. Weer laait de hoop op.

Het heeft enige tijd geduurd, maar het tijdschrift is tenslotte een feit geworden. Wij hebben er een klinkende naam* voor bedacht en wij zoeken contact met alle jonge schrijvers die iets te zeggen hebben. En wij ontdekken nieuw talent. Nog herinner ik mij de eerste verzen van Miguel Cornian die hij aan flarden scheurde om zich te geven aan de uitdrukkingwijze die hem altijd na aan het hart zou blijven: de landstaal. En na de verzen die wij van hem publiceerden was de stroom niet meer in te dammen.

Maar wie heeft hem begrepen? Wie heeft iets van de tederheid geproefd die onder zijn slordig hemd stuwde? Ay Miguelito, weet je nog dat ik zelf schreef, toen ik nog in de roes van het herontdekte vaderland verkeerde:

ik had mijn tong verloren
 ik was een banneling
 maar ik ben weer terug in uw midden
 en ik hurk weer neer in de kring...

Maar de kring werd verbroken, verbroken door de tijd, door het leven dat ons elk een andere weg opdreef, door het vaderland, dat geen klankbord wilde zijn
 voor ons lied,
 niet voor het jouwe,
 niet voor het mijne.

Maar het grondwerk: wie maakt zich zorgen over het grondwerk? Wij staren ons blind op de vruchtbaarheid van de aarde en het zaad zal toch wel opschieten, onaantastbaar voor het lage onkruid.

Het proza van Ariwari draagt rijke beloften in zich voor de toekomst en de zwijgzame Sonja* spoelt onze klei om tot nieuwe ornamenten.

Wij dromen van nieuwe industrieën: het land moet hogerop.

Het huis in het zuiden wil een stuwdam zijn voor de toekomst: wij hangen bonte vlaggen uit.

Maar de feeststemming blijkt een voortijdige roes te zijn. In de schaduw van het trappenhuis betrap ik de vrouw van een collega met een vriend. Ik ben onthutst en ontgoocheld. En ik herinner mij dat ik in dezelfde roes gevangen en op dezelfde avond vleselijk dicht gedanst heb tegen het lichaam van deze zelfde vrouw. Laat mij tot inkeer komen. Wat staat mij te doen? Eindigen zo de eerste drie, vijf jaren na mijn terugkeer?

‘Wij moeten verhuizen,’ zegt mijn vrouw.

-

De ene vingerwijzing volgt op de andere: dokter Valvliet heeft zich in zijn kliniek vergrepen aan een jong meisje. Hij wordt door een woedende moeder aangeklaagd en moet twee jaar brommen. Als hij vrijkomt wordt hij op grootse wijze ingehaald: de wachtkamer van zijn kliniek staat vol bloemen. Zo rehabiliteert men hier de man die zijn ambtseed schond.

En de nieuwsmakers gaan voort: notaris Boorman heeft de gemeente voor een half miljoen of meer opgelicht. Vijf jaar later is hij directeur van het volkshuisvestingsplan.

Krantebericht: een Chinese winkelier schiet een vrouw te hulp die op de hoek van zijn donkere straat wordt aangerand. Met een eind hout brengt hij haar belager een slag toe op zijn arm, die breekt. De winkelier wordt tot drie maanden hechtenis veroordeeld. Maar de beklagenswaardige

aanrander die zijn doel nog niet had bereikt, gaat vrijuit.

Enkele weken later wordt een meisje door een zestal schooiers gegrepen en in een leegstaand huis tot bloedens toe verkracht.

Een goede ziel die zich over een dakloze zwerver ontfermt, wordt door deze van zijn platenspeler beroofd.

Een onderwijzer die het hoofd van zijn school aanbrengt wegens fraude bij de examens ten gunste van een leerlinge die inging op zijn perverse uitnodiging in ruil voor een voldoende cijfer, wordt op non-actief gesteld. Het schoolhoofd blijft gehandhaafd.

Een minister van handel importeert en exporteert produkten in transacties die op hoogst verdachte wijze worden gefinancierd. De redacteur van het blaadje *De rode stem*, die deze dingen aan het licht brengt, wordt voor het gerecht gedaagd wegens belediging van de gezagsdrager. Na enkele weken in een onguere cel gezeten te hebben gaat de redacteur vrijuit. Zijn in beslag genomen stencilmachine wordt hem zelfs teruggegeven maar doet het jammer genoeg niet meer.

Een regeringsgezind dagblad weigert pertinent een vals en lasterlijk bericht te herroepen omdat het in dit land niet de usance is.

Een directeur van een departement wordt uit zijn functie ontheven omdat hij weigert mee te spelen met zijn minister die bezig is zich te verrijken op kosten van de belastingbetalers.

Ik heb niet gezegd dat deze opsomming lang zou zijn, maar zij is het, en dit is slechts een greep uit de vele gebeurtenissen die de vaderlandse pers kenmerken, het is slechts een monster zonder waarde van een land zonder burgers. Geen burgers, neen, slechts een samenveegsel, een ratjetoe van afval, reeds aangevreten door de verrotting. En wat nog onbedorven wil voortbestaan wordt bedreigd met vergiftiging en dood en verrotting.

-

Enkele maanden later zijn wij verhuisd.

Wij hebben ons teruggetrokken uit het gewoel van de stad. Maar zijn wij niet gevlucht om onszelf en onze opgroeiende kinderen voor erger te behoeden?

Waren er niet al tekens aan de wand?

Waar is het tijdschrift gebleven waar wij vol verwachting aan waren begonnen?

Wat is er van de kunstkring geworden nadat Karel ons in de steek liet en andere vrienden meenam in ruil voor een nieuwe opdracht van de luttele cultuurbrengers van overzee?

Waar is de vriendelijke collega gebleven die ik mijn vriend waande, maar die mijn vrouw belde met de vraag of hij geen biertje mocht komen drinken, terwijl hij verdomde goed wist dat ik op dat uur mijn leerlingen van de kweek moest begeleiden?

Wat is er van de debatteerclub terechtgekomen? Was het niet voor een aantal vrienden een welkome gelegenheid om er een politieke kring van te smeden in een huis dat een onverdachte en goede naam droeg?

Maar laat mij al deze teleurstellingen vergeten.

Laat mij nog niet inzien dat het verraad schuil ging in het onkruid van haast vergeten gebeurtenissen.

Laat mij nog niet weten dat de slang zich er veilig in voort beweegt.

Laat mij dit alles vergeten.

Ik heb werk genoeg en mijn vuur brandt voort.

Ik laat het niet blussen.

-

Wat heeft je liefde voor het land gebaat, Rudi Richter?

Je hebt van alles geprobeerd,

je was dichter en historicus, taalkundige en archeoloog, je was orchideeënverzamelaar en ontdekkingsreiziger, maar je was slechts een bedrogen amateur, je was een bedrogen minnaar van het binnenland.

Wat heeft het je gebaat datje, zoals je zei, een makka* kon ruiken binnen een straal van vijftig meter?

Neen, je was inderdaad een amateur,
behalve dan in het vers dat je dood voorzag,

je nimmer gepubliceerde voorspelling die ik tussen mijn oude papieren terugvind tezamen met mijn nimmer gepubliceerd requiem voor een amateur die te veel beminde maar laat me je postuum zelf aan het woord laten:

op zijn zwarte rug staan drie kruisen
getekend als drie letters
een naam van initialen
voor wie geen rouw bestaat
nog voor het jaar
in dronkenschap ten einde rost
schuurt hij zijn laatste
ratel af
het oerwoud wist elk spoor
vergeten, overwoekerd
is het graf...

ja Rudi, ook jij bent gedood, overwoekerd en vergeten.

Slechts in mijn dromen zal je verder leven.

-

Op vijftien kilometer van de stad scheppen wij ons een oase tussen het groen.

Het is goed om samen met de kinderen van school terug te keren wetend dat er nog een volle middag voor ons ligt van ongestoord werken in de tuin waar het onkruid in letterlijke zin bestreden kan worden.

In de voorste gelederen van deze strijd staat mijn vrouw: zij duldt geen overwoekering.

Arbeid adelt: het is goed voor de kinderen.

Laat ze hun lichaam vermoeien nadat hun geest bezig is geweest.

Mijn oudste zoon, Wana'stroetelkind, heeft de middelbare school met glans afgemaakt en studeert rechten aan de plaatselijke advocatenschool. Wij zijn achteraf blij dat hem een beurs is geweigerd, logisch overigens: wij hebben ons afgewend van de horde en zijn niet langer bruikbaar.

Op vijftien kilometer van de stad worden wij met rust gelaten. Wij kunnen zelf kiezen, voor zover het lot dit toelaat.

Neem Jozef Hermans, bijvoorbeeld. Een onkreukbare advocaat die overzee carrière gemaakt heeft. Zijn laatste levensjaren wilde hij in het vaderland komen slijten, en hij geeft enkele lessen aan de advocatenschool. Hij heeft onze zoon beloofd dat hij een avondje zou komen babbelen. Maar nog voor het zover is wordt hij op een kruispunt doodgereden door een dronken loeder dat het rode verkeerslicht niet zag. Vaarwel Jozef Hermans. Ook jij.

De beslissing van mijn vrouw om een eind buiten de stad te gaan wonen is een verstandige geweest.

Hier raken wij niet verwickeld in het leven van anderen. Hier leven wij buiten het directe bereik van de politiek en haar aanhangers en kunnen wij ons afzijdig houden van de koude raciale oorlog die geen mensen kent maar alleen groeperingen naar etnische oorsprong.

Hoe lang zal het nog duren voor men hier zijn afstamming vergeet en alleen maar aan zijn bestemming denkt?

Wij trachten ons eigen leven te leven.

Wij trachten onze kinderen het goede voorbeeld te geven ten opzichte van zichzelf en de naaste, en daarom zijn wij er blij om dat onze dochter te kennen geeft niet verder te willen studeren maar direct, na het behalen van haar mulodiploma, in de verpleging te willen gaan: hier kan zij iets po-

sities doen, hier kan zij een lijdende mens behulpzaam zijn.

Haar beslissing heeft onze volle goedkeuring.

En als onze jongste zoon te kennen geeft dat hij ondanks zijn artistieke gaven in de techniek verder wil en als dieselmonteur eens zijn eigen brood wil verdienen, kunnen wij ons er ook niet tegen verzetten.

Zolang hij werkt en op een eerlijke manier aan dat brood komt zullen wij niet voor hem kiezen.

Wie zei jaren geleden op het eiland ook weer: Existeren betekent kiezen...

Wij worden zelf langzamerhand ouder, hoeveel keus rest ons zelf nog?

Zullen wij zelf, straks, niet nog eenmaal bewust moeten kiezen?

-

Ba Joesoe* is van verdriet gestorven. Weliswaar had hij gevreten en gezopen in de roes die op een politieke overwinning volgt, maar de oorzaak van zijn dood waren het verdriet en de ontgoocheling. Hij is gestorven van de knagende pijn veroorzaakt door de tientallen koeparies* die zich in de plooiën van zijn vetlagen hadden genesteld. Hij was toch nog te naïef gebleven. Hij had de volle wasdom niet bereikt van een ware, slimme zoon van het vaderland, want hem restte nog steeds wat menselijk gevoel, nog een scheut loyaliteit, hij geloofde nog in zijn politieke vrienden, en hij had nog een sprank hoop in zijn volgelingen en in zijn opvolgers. Ba Joesoe was nog van de oude, niet geheel gedegeneerde stempel, een arbeider die zich opgewerkt had tot arbeidsleider. Van arbeidsleider was hij opgeklimmen tot vakbondsleider. Hij was een self-made politicus met redenaarstalent, een bruikbare jongen in een veranderend bestel. Hij was een krachtige krab, die andere krabben mee omhoogtrok, tegen de oerwet in. Toen was het te laat want Moortje

had zijn werk gedaan, maar hij geloofde nog: alles zal terechtkomen. Jazeker, zes voet onder de grond. In een geschonden graf.*

Rust zacht, lieve Joesoe!

-

Hoe lang heb ik nog gehoopt en geloofd en liefgehad? Hoe lang heb ik niet naïef genoeg geloofd dat de bewoners van het vaderland hun hebi, hun zwaarte, zouden kunnen afschudden en opstaan in een nieuw begin, wars van alle oude ondeugden die hen neerdrukten?

Ik denk dat het daarom was dat ik de gelegenheid te baat nam om op korte termijn, wegens het uitvallen van een der sprekers op een drukbezocht onderwijscongres, een redevoering te houden zonder een bepaalde en bindende opdracht.

Het congres had als hoofdthema: onderwijsvernieuwing, en ik dacht dat het zijn nut kon hebben om wat ik als een kernpunt zag: de vernieuwing van de mens en de natie tot onderwerp te kiezen.

En ik sprak over het verlies van de waarden, ik sprak over ons gemis aan hoge idealen,

ik sprak over de blijkbare afwijzing van zelfkritiek,

ik sprak over de bestending van onze normen die de negatieve factoren in onze samenleving niet als zodanig wilden erkennen.

En ik riep op tot het vormen van een nieuwe geestesgesteldheid,

ik riep op tot een breuk met alles wat onze waardigheid als nieuwe mensen kon besmeuren,

en ik riep mijn gehoor op om mee te bouwen aan een nieuwe natie, jong en verledenloos,

een nieuwe natie, met alle mogelijkheden tot een verte van toekomst voor zich: Nóg kunnen wij kiezen!

Maar wie ben ik, dat ik dit alles durf te zeggen? Ik behoor tot geen politieke partij, ik heb geen politieke vrienden, ik ben niet tot volle wasdom opgegroeid op de vaderlandse bodem, en ben ik niet in een crisistijd weggetrokken naar een eiland in plaats van met mijn lotgenoten de kommer van het vaderland te blijven delen?

Welke weerklank konden mijn woorden vinden dan hier of daar een ontroerd hart, een paar van verwondering en hoop gesperde ogen?

Had ik niet mogen verwachten dat met enkele traditionele spreuken mijn rede als onrealistisch en gebaseerd op verkeerde premissen werd gedoodverfd?

‘In het verleden ligt het heden...’ en elke rasechte vaderlander kan het aanvullen: ‘in het nu wat komen zal...’

En daarmee is de kous af.

Daarmee is het zoveelste ideaal weggevaagd.

Dromen zijn bedrog;

ook de droom van een jong en verledenloos vaderland, de droom van een nieuwe natie

dood en begraven.

-

Ik herinner mij dat een van de jonge, pas afgestudeerde academici, in het vaderland teruggekeerd en uitgenodigd op de debatteeravonden in het Zuiderkruis, op een van die avonden gezegd heeft: Elk land krijgt de regering die het verdient. Een tijd na de dood van de grote Ba Joesoe heeft het land inderdaad, zoals na de beginfase gebleken is, de regering die het verdient. In een moederlands blad wordt deze dan ook terecht gekenschetst als ‘een regering met sluwe, loerende varkensoogjes’. De boulevard-correspondent gaf echter een momentopname zonder vooruit te zien, anders had hij gezegd: Een op de pijn van scherpe rampen loerende regering, een door plassen bloed wadende regering: mod-

der, bloed of smurrie, wat kan de korte dikke pootjes nog meer vervuilen zolang de slobber ligt te wachten,

slobber slobber slobber

slik slik slik

gulp, blop, boer.

Met een volle pens is het goed grijnslachen.

De voederbak is boordevol: nu is het onze zwelgbeurt.

Het vaderland bedelt er om leeggevreten te worden.

Wie is beter dan wij?

Wie wacht na ons zijn beurt?

Een zondvloed?

God neen, er zal geen zondvloed komen want zondvloeden komen slechts over hen die zich schuldig wanen aan allen die van honger en dorst gekrepeerd zijn.

En schuldig? Waaraan?

Wij zijn rasechte zonen van het vaderland, uit het moederland teruggekeerd met het enige doel om onze weg te zoeken en te vinden in het politieke labyrint, en het is ons gelukt: heden ik, morgen gij.

Nu zijn het onze dagen des heils,

hier en nu aan de schalen pindasoep met tomtom.

Weest gerust, achtergeblevenen,

kijkt toe, indolenten,

straks laten wij jullie wel enige kruimels cassavebrood,

straks betrekken wij een Zwitsers chalet,

straks zijn wij brave renteniers met schoongewassen

muilen en gemanicuurde nagels.

Er is niemand meer om ons aan te wijzen met de vinger.

Wij hebben de rit gewonnen,

en rusten is zoet.

Rust roest

slurp bloep

open gulp

snurk snurk snurk!

‘Mijnheer de directeur,’ zeg ik, ‘hoewel ik slechts een gedeeltelijke taak van enkele lesuren per week vervul, geloof ik toch dat ik een kwestie ter sprake moet brengen waarover ik ben ingelicht door enkele leerlingen van dit Vormingsinstituut voor Fröbelonderwijzeressen.

Het is een zaak,’ ga ik verder, ‘die ik in deze lerarenvergadering ter sprake moet brengen aangezien het een van de beide eerste klassen betreft die zojuist in hun geheel besproken zijn, een klas die in zijn geheel op de hoogte is van de uitlatingen van een leraar tijdens zijn les of lessen, en ik heb mij afgevraagd, mijnheer de directeur, of ik er zonder meer aan voorbij mag gaan...’

Er valt een doodse stilte en de directeur zegt lichtelijk in de war: ‘Verklaar u nader, eh, mijnheer Verbos... pardon, eh, de Rooy, u bent nog niet zo lang aan deze school verbonden, zegt u maar wat u op het hart hebt.’

‘Wanneer er een leraar is, mijnheer de directeur, die om zijn geschiedenisles interessant of pikant te maken aan de kinderen vertelt dat de Martiniquaise Josephine door Napoleon van achter en van voren genomen werd en dat deze vrouw hem waarschijnlijk ook ingeleid heeft in voor de keizer nieuwe houdingen als de soixante-neuf...’

Hier breekt een luid geroezemoes los en de directeur hamert herhaaldelijk om stilte tot ik verderga: ‘Wanneer Hitlers vermeende of historische impotentie in zijn geslachtelijke omgang met Eva Braun aangehaald wordt en gekruid met karakterisaties als: slappe lul en wat dies meer zij, terwijl de leraar bovendien met voorbeelden uit zijn eigen ervaringen in vleselijke gemeenschap...’

Er ontstaat nu een waar tumult in de vergadering en als de directeur zich eindelijk verstaanbaar kan maken schreeuwt hij: ‘Mijnheer Verrooy,* ik verzoek u zich in acht te nemen met wat u zegt, wilt u uw woorden intrekken,

u zult beseffen dat u hier publiekelijk een beschuldiging richt aan het adres van de heer Grebbels die in de betreffende klas de geschiedenislessen verzorgt...'

Op dit ogenblik springt de betrokken leraar op en schreeuwt: 'Als u al die leugens wilt geloven van leerlingen die beloofd hebben mij weg te pesten omdat ze onvoldoendes halen, dan moet u dat weten, maar ik neem dit niet, ik zal... ik zal een aanklacht indienen...'

De directeur aarzelt even, hij is opgestaan om iets te zeggen, maar ik snijd hem de pas af en eindig met te zeggen: 'Mijnheer de directeur, ik zal mijn woorden terugnemen wanneer u, na de zaak zelf onderzocht te hebben, het bewijs hebt dat hier sprake is van opzettelijke leugens van de leerlingen, in het andere geval echter, mijnheer de directeur, vraag ik mij af of u de betrokken leraar nog langer zult willen handhaven op dit Vormingsinstituut...'

-

Het felle nieuws van de dertigste mei* op het eiland heeft ons bereikt. Wat ik eens voorspeld had maar gevreesd, is waarheid geworden. Schreef ik niet een jaar of tien geleden:

ik heb de drummen in de nacht verstaan
zie naar de lucht!
de zuiderhemel zal in vlammen staan...

Toch zei ik jaren na dit vers op het terras van ons landhuis in vriendenkring - het was tijdens the long hot summer in het noorden: 'It can't happen here...' Maar mijn vrouw viel mij niet bij, integendeel: 'It will happen here, en eerder dan jullie denken, want jullie zien de armoede die jullie, verborgen en trots, omringt niet, en jullie vermoeden zelfs niet het bestaan ervan.'

Nu pas, jaren later, bereikt ons de tijding dat de eilandbe-

woners het niet langer hebben willen nemen. Ze hebben genoeg van de angstvallig en hooghartig geheim gehouden honger. ‘Man, wat denk je,’ zegt de eilandbewoner, ‘ik heb zopas de maaltijd van mijn leven gehad,’ maar zijn maag rammelt zo hard dat hij zijn hoofd nog verder in de wolken steekt.

Geen onderdanigheid meer aan rijk of blank: den konyo! Onze mars is niet meer te stuiten. Que nos maten!* Maar wij rukken op en branden uitgerekend het stadsdeel plat dat van onze arbeid is opgetrokken en dat zich nog steeds verrijkt met onze zuurverdiende centen: de lucifers kunnen wij nog wel betalen...

O, de ironie van het noodlot, die de blinde volkswoede niet liet komen over een stad als deze hier die honderd maal harder gebrand zou hebben, om hem te zuiveren van alle vuil, van alle rotzooi, van alle krotten, van alle ratten en slangen, van alle ongedierte, van alle stank en bederf, van alle verdorvenheid en bedrog, en van een generatie die niet beter verdient dan door het vuur verteerd te worden zodat misschien, misschien, deze plek, eenmaal gelouterd, opnieuw bebouwd en geleefd zou kunnen worden.

Maar dit louterende lot is deze stad en dit land niet beschoren, want erger dan de teisterende brand is de langzame verrotting die onherroepelijk om zich heen vreet.

Neen, deze stad zal niet branden,
want de wraak van een volk is de getuigenis van zijn rechtvaardigheid,
en hier heerst slechts de ongerechtigheid.

-

De opperste leiding van de cursus voor opleiding van lokale middelbare leerkrachten, waar ik sinds enige jaren aan verbonden ben, heeft mij opgenomen in een commissie die tot taak heeft plannen uit te werken voor de nabije toekomst

wanneer deze cursus geïncorporeerd zal worden bij de pas opgerichte autonome landsuniversiteit. Ik heb tot taak gekregen een studieprogramma te ontwerpen voor de taalsectie waartoe ik behoor, terwijl anderen zich bezighouden met andere opdrachten, die tenslotte alle in plenaire zittingen worden besproken. Elke vrijdagavond wordt er enkele uren vergaderd en mijn vrouw vindt het maar een langdurige en vervelende geschiedenis.

Op een van die ongeluksavonden raak ik in een debat gewikkeld naar aanleiding van een ingediend voorstel dat de examens en tentamina regelt en beschrijft. Men wenst voor onze opleiding de mondelinge tentamina te doen verlopen naar het moederlandse voorbeeld in de zin dat de kandidaat na afspraak met zijn of haar docent het tentamen eventueel bij deze aan huis kan afleggen. Ik kan mij met dit voorstel moeilijk verenigen, na alles wat ik al op vaderlandse bodem heb meegemaakt. Ik waarschuw voor de knoeierijen en schandalen die niet uit zullen blijven, vroeg of laat, wanneer deze wijze van tentamineren gangbaar zou worden.

‘In mijn sectie, mijnheer de directeur,’ zeg ik, ‘zal ik, zolang ik er de verantwoordelijkheid voor draag, een dergelijke gang van zaken nooit toestaan, hoewel ik mijn leraren stuk voor stuk ten volle vertrouw. Maar indien wij niet blind zijn voor wat er in het verleden al niet op scholen en opleidingen is voorgevallen, moeten wij er niet aan beginnen...’

Er ontspint zich een debat. Enkele sectieleiders vallen mij bij, anderen vinden een tête a tête normaal, vooral wanneer het straks een semi-universitaire opleiding zal gelden, en weer anderen maken een grapje over welgevormde dames of vrouwen van politieke figuren die de cursussen volgen en die vroeg of laat onder het mes zullen moeten. ‘Goed, mijne heren,’ besluit de directeur tenslotte, ‘laten wij deze kwestie voorlopig aanhouden en overgaan tot het volgende punt...’

Op dit ogenblik komt de conciërge voorzichtig naar binnen en zegt dat er telefoon voor mij is.

-
Hoe reageer je als je een jobstijding te horen krijgt? Hoe leg je de weg af die je van huis scheidt, en van huis naar het hospitaal?

Wat voel je als je naast het bed staat waarop het bleke bewegingloze lichaam ligt van je eerstgeborene?

Welke woorden kan je nog zeggen, tegen je vrouw, tegen je andere kinderen?

Wat kan je doen in het lange wachten op een teken van leven? Welk verwijt kan je maken tot zijn vrienden die hem meenamen om te gaan jagen?

Wat geeft het om dan nog te spreken over een angstig voorgevoel dat je beving, een onbestemde vrees voor bos en moeras?

Moet je tenslotte niet diep in de nacht of vroeg in de ochtend naar huis terug om de twee andere kinderen wat rust te gunnen terwijl je vrouw achterblijft in het hospitaal? Zelf zal ze waken, alsof ze de dood kan bezweren, die in de kamer waart.

En later, later als de crisis goddank geweken is, hoeveel nachten leef je, wakend of slapend, niet dezelfde angstdroom? Je ziet de drie vrienden het moeras intrekken, voorop Gerard Verheyen, de onderofficier, met het geweer over de schouder en een jachtmes aan de gordel.

Dan volgt Wahni Vishmand, de socioloog die het terrein had uitgekozen tussen de plantages Jachtlust en Vrijmansgrond, met een lang kapmes.

En achter hen volgt je zoon, voor het eerst met een jachtgeweer, dat hij over de borst wil dragen in plaats van op de rug.

Je ziet ze door het moeras trekken, tot het middel in het water, dan weer op hogere grond om even later weer af te dalen in de volgende verraderlijke plas, op weg naar de bosrand.

En dan gebeurt het.

Je voelt het been van je zoon gegrepen.

Je voelt het meest gevreesde ondiep van het tropisch waterbos zich om zijn dijen kronkelen en om zijn borst.

Je voelt de verstikkende worggreep die het geweer tegen zijn krakende borst drukt.

En je hoort eindelijk een gesmoorde kreet.

Je ziet Wahni zich omkeren, met zijn houwer zwaaiend te hulp schieten.

Je ziet hem met een krankzinnige blik in de ogen naar de slang kappen - God, hij slaat verkeerd! - tot Gerard die zich heeft omgewend schreeuwt: 'Stop, kap niet als een gek...'

Hij smijt zijn geweer op de oever, trekt zijn dolkmes en stort zich in het gevecht.

Hij heeft de boa om een van zijn kronkels gegrepen en stoot het lemmet krachtig in het lijf van het monster, dat de scherpe pijn voelt en zijn prooi loslaat terwijl de staart het watervlak zwiept, rood van het bloed van je zoon, tweemaal, driemaal, en dan geruisloos wegvlucht onder de donkergekleurde waterrimpels...

Steeds dezelfde droom, dezelfde herhaalde nachtmerrie, en tussen de nachten zie je je vrouw als een magere wenende en wezenloze schim door het huis bewegen, hoe lang, hoe lang, een, twee weken... en daarna geef je jezelf over aan de slaaptabletten en dwing je je vrouw hetzelfde te doen.

Slaap nu, slaap, slaap, je hebt de strijd gewonnen...

-

Een staking* die reeds dreigde, is ondertussen uitgebroken. Na het meedogenloze optreden van de regering tegen de stakende douanebeambten voelt de vakbeweging zich meer en meer bedreigd. Uit straatdemonstraties waaraan allerlei sympathisanten deelnemen, blijkt de groeiende ontevreden-

heid over het regeringsbeleid. Dan verklaren andere vakbonden zich solidair met de stakers: ziekenverplegers, onderwijzers en leraren, mijnwerkers en gewone arbeiders gaan eisen dat de regering een andere houding aanneemt tegenover de gerezen problemen of anders maar moet aftreden. Allerlei vlugschriften nemen de regering op de korrel en langzamerhand begint er een haast eindeloze reeks van schandalen en corrupte handelingen aan het licht te komen.

Zelf heb ik mij nog geen beeld van de toestand kunnen vormen. Het langzame herstel van mijn zoon en de spanning waarin mijn vrouw en ik geleefd hebben toen hij tussen leven en dood zweefde, hebben ons geestelijk en lichamelijk afgemat. Onze huisarts en vriend, die het allemaal zag, oordeelde het beter dat ik de school maar enkele weken moest vergeten. Pas toen het gevaar geweken was en ons huishouden weer enigszins normaal kon functioneren ging ik mij weer aanmelden.

Ondertussen was de politieke toestand verscherpt. Perscensuur, razzia's, willekeurige arrestaties, politieaanvallen op stakingscentra en zelfs dodelijke schietpartijen, dit alles geschiedde als onderdeel van de bewust gevoerde repressie door de regering.

Ik was nog geen week terug op een half draaiende school of de moord op een arbeider uit het binnenland, die naar de stad was gekomen, schokte mij en deed mij besluiten partij te kiezen, of beter gezegd: om wakker te worden uit mijn eigen leed, om mij op te stellen tegen dat wat ik als een verderfelijke uiting zag van alle rotheid van het land: que me maten... maar ik moet het Beest bestrijden.

Ik ging in staking.

-

Wist je dan niet dat je niet klimt in de stad, Abaisa, bosne-

ger - arbeider - voorman - arbeidersleider... De huurlingen, opgejaagd en weer belust op bloed, hebben hun pistolen geladen.

Wist je niet, Abaisa, hoe kwetsbaar je hier bent, ver van je hut achter de mamadam.*

Je trekt op, vooraan, en geeft het teken tot het ritueel: de opmars der onkwetsbaarheid.

Maar de huurlingen hebben de karabijn aan de schouder geheven.

Er klinkt een schot en je hoort een doffe kreet.

Kijk niet om, Abaisa, kijk niet om,
want het volgende schot geldt jou: een knal in je oor,
het bloed spuit uit je slaap en gutst uit je mond,
en de huurling grijnst,

hij is de toestand meester: de massa vlucht, de opmars is gebroken.

Het versgeronnen bloed op de zwarte asfaltjungle,
en dagelijks de fajalobiruiker op de onheilsplek,

en in de nacht voor zondag schrijft iemand met witte verf op de deur van de kathedraal, op een steenworp van de plek waar je viel, Abaisa:

‘Bidt ook voor de moordenaars...’

maar jij, Abaisa, waar je nu bent, waar je geest nu zwerft, bid voor het land dat je leven niet heeft gewild: het zal het harder nodig hebben.

-

Als ik na een drukke stakingsdag 's avonds na het eten met mijn vrouw op het terras zit gaat de telefoon over. Het is de onderdirecteur van de Gouvernementskweekschool, die mij vraagt of wij later op de avond even aankomen. Ik heb nog een artikel te schrijven voor het Stakingsblad: het onderwerp schoot mij te binnen even voor hij belde en het zou gericht zijn, niet tegen de minister of zijn directeuren dit-

maal, maar tegen de niet-stakende leerkrachten, het merendeel uit het moederland afkomstig, en de titel ervan zou luiden: De prijs der lafheid.

‘Om hoe laat wil je ons hebben?’ vroeg ik.

‘Zo tussen elf en twaalf,’ antwoordt hij, ‘Bram Terheggen* komt ook, dan kan je hem ontmoeten.’

Wij vertrekken die avond om iets over elven van huis. Het is zo langzamerhand de gewoonte geworden om in de stakingstijd niet voor twee of drie uur in de ochtend naar bed te gaan. Wij worden regelmatig pas zeer laat opgebeld, de ene keer is er een bijeenkomst waar plannen gemaakt moeten worden om de stakingsleiding te doen voelen dat er nog een achterban bestaat, de andere keer moeten er berichten doorgegeven worden of er moeten onderduikers voor de politieterreur voor de nacht worden ondergebracht. Dan weer moeten er berichten worden geverifieerd of communicués opgesteld, altijd is er iets.

Die avond maken wij eindelijk Bram Terheggen van nabij mee. Hij is een bekend jurist, die een eigen, bloeiende praktijk heeft en niet in dienst is van het land. Op zijn eigen manier steunt hij de staking waar en hoe hij kan. Hij doet ons suggesties aan de hand, hij wijst ons bronnen aan waar wij aan voor de regeringskliek pijnlijke informatie kunnen bekomen. Hij is ons op duizend manieren nuttig, want hij leeft slechts voor één ding, om wat hij noemt: het Beest te bestrijden. Hij is een goed spreker en wij luisteren geboeid naar zijn theorieën over het Beest. Ik val hem niet in de rede met vragen maar aanhoor de haast medische analyse die hij van het Beest gemaakt heeft.

Later, nadenkend over deze avond, zie ik zonneklaar in dat Bram zich blindgestaard heeft op slechts één aspect van het Beest: op de bruine, slurfachtige tentakels van het monster dat alles in zijn greep dreigt te omvatten en verstikken. Ja Bram, het Beest is eigenlijk meervoudig en veelkleurig, en het leeft onder ons, en wij ervaren zijn bedreiging niet ten volle.

Wij zijn het ten prooi bereid.

Wie zullen het overleven?

-

‘Denkt politiek,’ zeggen de stakingsleiders wanneer zij de lagere echelons van de stakingsactie willen overtuigen van de juistheid van hun diepzinnige, academische redenering. En ieder spant zich in om evenals de leidinggevende braintrust politiek te denken.

Alsof dit denken een oplossing brengt.

Alsof dit denken en geloven en hopen de kommer stilt.

Alsof door dit denken nu reeds een basis gelegd wordt voor een betere toekomst.

Alsof met politiek denken de kansen zullen keren en een verlopende, verloren staking omgetoverd zou kunnen worden in een overwinning die een tot moorden bereide regering op de knieën dwong.

Maar niemand denkt moreel: Hoe heb ik het durven verwachten?

Niemand denkt in termen van de menselijke waardigheid en niemand weet een uitweg,

en de staking sleept zich voort naar een roemloos einde.

Wel trachten de leiders door hoopvolle analyses en berichten en geruchten de moed erin te houden bij de leeggeschudde stakers,
maar het mag niet baten.

Er staat geen Peter de Kluizenaar meer op die de menigte bezielt en begeestert, en niemand denkt verder dan het einde van de staking. Niemand denkt in de toekomst en niemand biedt een ideaal voor de toekomst waarvoor het waard is te strijden, te hongeren, nu.

Neen, het is niet mogelijk hier,

want niemand gelooft in een ideaal, en erger nog:

niemand wil een ideaal,
niemand wil een zuiverder vaderland,
niemand ziet een onbaatzuchtige leider met glinsterende woorden in wie te geloven:
hij bestaat niet.
Hoor, het huilen van de jakhalzen rond het ten dode vermoeide kamp.
Wij zullen het verliezen.
De regering houdt het vetbehaarde been strak,
en wij missen de geestkracht om het te breken.

-

Het moest zo zijn: de staking is gebroken. Onder protest gaan de stakers weer aan het werk. Er wordt geen gras gevreten maar de strijd zal worden voortgezet, luidt het Stakingsblad dat floreerde in de heetste dagen van de strijd - wie leest hier niet graag de schandalen van de tegenpartij - zal blijven voortbestaan. Er is een redacteur aangetrokken: een kans voor iemand die de kans schoon ziet op een mogelijke politieke beloning in het verschiet, wie weet hoe de bal kan rollen, en het lijdelijk verzet heeft een nieuwe voedingsbodem.

Wie verleent zijn medewerking? Vroegere medewerkers worden afgetast. Ook ik word benaderd om voort te gaan met schrijven, maar de schellen beginnen mij van de ogen te vallen en ik beloof af en toe misschien nog iets te schrijven. Maar ik weet dat het voor mij geen zin meer heeft, niet voor mij en niet voor mijns gelijken. Ik voel aan dat ik het gehad heb hier. Ik hunker naar de dag dat ik dit alles van mij af kan schudden, voorgoed.

In de ban van dit gevoel, dat ik niet van mij af kan zetten, ben ik gaan zitten en schrijf een laatste stuk voor het Stakingsblad. Ik schrijf, in de stijl van mijn jonggestorven vader wiens nagelaten geschriften ik zorgvuldig bewaard

heb, een afscheid: Ik zou vandaag willen schrijven over de bittere pijn van hen die als ballingen het vaderland moeten verlaten.

Een klaaglied zou ik willen aanheffen voor allen die hun geboortegrond gaan ontvluchten en voor allen die het verloren wanen om de vergeefsheid van hun eens zo groene dromen en voor allen die zich vol bitterheid hebben afgewend en het vaderland hebben vervloekt omdat het hun betrokkenheid heeft miskend en hen smalend heeft zien vertrekken.

Want weinigen van hen hebben de droefenis ervaren en de pijn van door het scherpe mes van het noodlot gescheiden te worden van zijn baarmoeder: zie de bloedende resten van de navelstreng in het vunze riool en reeds cirkelen de stinkvogels in de lage grauwe luchten.

Zij zijn ten dode vermoeid en te deerlijk gewond, maar nog heeft de wil om verder te leven hen niet verlaten.

Met de laatste resten van hun uitgeputte krachten hebben zij zich losgerukt en drijven af op de stroom, derwaarts, derwaarts, en klampen zich vast aan het laatste sprankje hoop nog eenmaal, zij het anoniem en spoorloos, vrij en onbezwaard te kunnen ademen.

Omdat ik dit klaaglied zou willen aanheffen en het misschien zelfs nog zou willen leven, haat ik de bezoedeling die hun ten deel zal vallen en die dit late of vroege afscheid vervuld doet zijn van een doffe, nimmer aflatende pijn.

Het is de klamme wetenschap dat zij vanaf dit ogenblik nimmer meer - want hoe klein en nietig zijn de kansen - een volkomen mens zullen kunnen zijn, gehecht, verknocht en gebonden aan de brok warme aarde die hen gebaad en gedragen heeft in de vroege uren van hun bestaan.

En nog pijnlijker: ik moet ze vrijpleiten en de onvermijdelijkheid van een noodweer aanvoeren, want niet zij zijn de ware schuldigen, niet zij hebben het gewild, ook ik heb het niet gewild, ook ik had deze bodem nog willen voeden met

de resten van mijn vergankelijk lichaam, maar nu zal mijn graf elders liggen waar er wellicht een kleine rode bloem zal ontspruiten uit de stoffelijke resten van mijn hart: een verwelkend blijk van de grote liefde die er eens in heeft gewoed.

Vaarwel dan, verloren vaderland, en vergeet deze betraande vreemdeling, vergeet de verdwijnende stoet, vergeet ons en bezie uzelf en bid dat er nog redding is voor uw andere kinderen.

Vergeet de ontheemden in de diaspora en buig u over uzelf en bezin u op uw voortbestaan.

Huiver over uw ellende.

Huiver over uw schamele waarden en uw verrotting, maar laat ons ongemoeid gaan.

Wij hebben het niet gewild en toch is het zo geworden.

Wie zal uw noodlot kunnen keren, wie?

-

‘Dit land heeft ons geen goed gedaan,’ zegt mijn vrouw, ‘als het schooljaar om is zouden wij het kunnen verlaten.’ Ze weet dat ik niets liever wil.

Ze weet dat ik gedroomd heb ergens in Morelia of Jalisco of Michoacán mijn laatste levensjaren te slijten. Daar ergens is er een stukje grond, droog als die van het eiland, maar hoe dankbaar voor de regen van God, waar de wind miljoenen wilde bloemen uitzaait die mild en helder bloeien onder de blauwe hemel. Daar zal ik met mijn eigen handen een nederig huis bouwen, en de seizoenen zullen komen en gaan. Maar buiten het hek zal deze man geen bordje plaatsen met het opschrift: Verboden voor honden en voormalige landgenoten, want hij zal geen landgenoten meer kennen, maar slechts mensen; want dan zullen er geen land-, ras-, partij- of geloofsgenoten meer voor hem bestaan maar louter mensen, en al wie deze naam waarachtig willen dragen zullen het brood met hem mogen breken en de late wijn met hem drinken.

Even heb ik nagedacht en ben toen aan mijn schrijftafel gaan zitten en heb mijn laatste ontslagbrief geschreven.

-

Tijdens het debat over de vraag: wel examineren, niet examineren, dat met veel levendigheid gevoerd wordt onder de collega's, houd ik mij afzijdig. Ik begin alvast met de taak het examenwerk op te stellen: nu ik weer aan het werk ben hebben de kinderen er recht op en indien zij hun vrije tijd benut hebben bestaat voor hen alle kans op een voldoende cijfer. Ook de avondcursus komt zo langzamerhand weer op toeren en ook daar zal ik examens opstellen en tentamina afnemen.

Ik heb de staking van mij afgezet. Mijn laatste stuk is verschenen en ik verwacht geen commentaar, tenzij van vrienden. Maar ik had beter kunnen weten, inderdaad, als ik een paar dagen later een krant opensla valt mijn blik op de woorden: de verdwijnende stoet, en ik lees de enige reactie op mijn afscheid in het Stakingsblad gepubliceerd in een dagblad uit het vijandige kamp. Uit de ondertekening blijkt dat het afkomstig is van iemand van de stakende partijen. Kameraad B. Arpoes'* harpoen treft mij in de rug.

Ik ben meer verbaasd dan geschokt als ik het stuk lees, zo in de geest van: ha, René, nou heb ik je! Op de valreep met de verdwijnende stoet kan je niet meer terugkeren om je te verweren. Ik breng je een dolkstoot toe in de rug, nu je ook niet meer op mij zal kunnen stemmen straks bij de komende verkiezingen. Wij kunnen je niet meer gebruiken, je kunt ons niet meer steunen, noch met je stem, noch met je vers. Nu zal ik onmogelijk langer kunnen declameren wat je eens schreef met alle pathos van mijn overslaande stem: 'Geef het land nog niet over!'* Maar nu geef je het land zelf over en vlucht, lafaard! Wacht maar af, het schip is nog niet afgevaren...

Maar het had mij zelfs geen verbazing mogen ontlokken. Toch herlees ik mijn afscheid en vraag mij af wat ik gezegd heb om de harpoen te verdienen; wellicht dit: ‘Huilver over uw schamele waarden en uw verrotting, maar laat ons ongemoeid gaan...’

Ja, dat moet het zijn. Maar de exponent van het verloren vaderland heeft niet gehuiverd, en hij wil mij niet ongemoeid laten gaan.

Dank je wel voor de les, voormalige landgenoot en voormalige medestrijder, ik had moeten beseffen dat je me terug zou betalen voor wat ik eens, neen, meer dan eens, voor je deed. Laat me het je vergeven, want het is niet jouw schuld.

Je bent een goed vaderlander.

Je bent waarlijk een zoon van het land,
rechtgeaard en stoer,
meedogenloos,
rasecht,
ja, het is waar,
op de valreep ben je vooral kwetsbaar en de meest kwetsbare plek is de ruggegraat van je trots en je eer.

Ik heb het voor het laatst ondervonden,
en de harpoen werd ditmaal gevonden in de tentamina,
de tentamina die ik vrij had willen houden van alle schandaal, van alle oneerlijkheid en onzuiverheid, en die daarom in mijn sectie volgens mijn eigen voorschriften werden gehouden, met twee docenten en toegankelijk voor wie het aanvraagde.

Maar het Beest zag toch nog de kans schoon,
en ditmaal onder de mantel van het Stakingsblad,
en ditmaal onder het mom van de ooggetuige
en onder het mom van de verificatie - bij wie - van de vuige laster, die niet voor mijn collega-examinator bestemd was maar voor mij, hoezeer deze het zich aantrok als een persoonlijke bezoedeling van zijn integriteit en goede naam.

Het is hun gelukt en ze hebben mijn verontwaardigde woede gezien - de getuigenis van mijn rechtvaardigheid - en ze schreven dat de leraren schuimbekken van woede nu hun lafheid en gatlikkerij bekend werden gemaakt. Maar er was niemand, niemand onder de vele getuigen van het afgenomen examen, die de zeven leugens stuk voor stuk weersprak, die de vuige laster onthulde, om zichzelf niet bloot te stellen aan het Beest.

‘De vrouw van de minister heeft een herexamen geëist.’

‘Ze heeft met haar vuist op tafel geslagen.’

‘Ze heeft gescholden en gevloekt.’

‘De examinatoren beefden van angst in hun schulp.’

‘De ministersvrouw bepaalde welke vragen er gesteld mochten worden.’

‘De ministersvrouw kreeg de middelbare akte cadeau.’

‘een jaar tevoren kreeg zij ook al op dubieuze wijze haar lagere akte...’

Mijn collega wil duizend gulden uitloven voor het bewijs dat de kandidate een middelbare akte gehaald heeft: gold het examen niet een onderdeel uit diverse onderdelen en moet zij niet over drie maanden opnieuw getentamineerd worden, om van de niet afgelegde schriftelijke examens niet te spreken? Hoe kunnen ze... hoe durven ze...

Ik tracht hem uit te leggen dat de smaad waarschijnlijk niet voor hem bedoeld is. En wie zal zijn eigen doelbewuste leugens ooit herroepen? Weet hij wie achter deze leugens staat... of staan? Weet hij wie hij of ikzelf gewoonweg vertrouwd hebben omdat wij niets te verbergen hadden?

En mijn collega zegt: ‘Je denkt dus aan: een steen geworpen uit de schare van wie ik dacht dat ooit mijn vrienden waren...’

‘Neen,’ zeg ik, ‘ik denk aan het andere vers:

de vijand zwart gestegen
en in het hart onrein

treedt iedere zanger tegen
met laster en venijn.'

Maar hij kan zich niet zonder meer neerleggen bij wat hij de gemeenste vuiligheid noemt, tegenover hemzelf of tegenover mij: heeft hij in de woeligste dagen van de staking de kogels niet om zijn oren horen fluiten op de barricaden, heeft hij niet samen met mij de bewuste minister aangevallen en getrotseerd in hetzelfde stakingsblad? Worden wij in de rug gestoken door onze eigen strijdmakkers? Kennen zij geen waarheid? Kennen zij geen loyaliteit?

Ik laat hem rustig uitpraten en dan laat ik hem zelf het antwoord geven.

-

De dagen zijn haast vol, en op een van de laatste ochtenden, onder het scheren, heb ik mijzelf bekeken, mijzelf uitwendig onderzocht, niet in de zin van een jongeling die zich gereedmaakt voor een feest, maar als een oudere man die op een kruispunt van wegen is aangeland en die even stilstaat om op adem te komen, om de balans op te maken van wat hem nog aan krachten kan resten en van wat hij dus ook aan kracht heeft ingeboet. En ik zag de rimpels in mijn voorhoofd en de wallen onder mijn ogen en verwonderde mij niet over het overheersende grijze haar aan mijn slapen: ik ben snel vergrijsd dit laatste jaar. Mijn blik heeft iets vreugdeloos gekregen nu de glimlach eruit is weggevaagd. Ik weet dat mij beslissingen te wachten staan die veel van de mij overgebleven krachten zullen eisen. Hoe lang geleden zijn wij naar dit land teruggekeerd? Wat heb ik het vaderland gegeven in al deze jaren, en hoe heeft het vaderland mij beantwoord? Ik heb een geborgenheid gezocht, voor mijzelf en mijn gezin, een heul die mijn leven zou omvatten, en wat heb ik gevonden?

Ik kijk op mijn lege handen

Ik voel de leegte in mijn hart, en ik beseft het volkomen: er is geen heul voor ons in dit ontaarde, tragische land.

Neen, ik kan het verworpen vaderland noch verkopen, noch verraden. Maar niets zal mij beletten het aan de schandpaal te kluisteren, spiernaakt, met een levensgrote spiegel voor het verlopen gezicht, het dwingend zichzelf te aanschouwen in al zijn schamelheid en misgroeiing: de abnormale bokkepoten te groot voor het lijf, de bobbelige knieën zonder eelten van het knielen, de dierlijk behaarde dijen, het van morele melaatsheid gezwollen scrotum, de uitgedijde van sjanker slijmerige penis, het vadsige onderlijf waaraan de uitstulping van de verrotte lever, de ingevallen borstkas met het verschrompelde hart, en dan het gezicht: het lage voorhoofd met de gluisperige, droge varkensoogjes, het geile smoelwerk, de armen als met een slangehuid bedekt waaraan de grijpklauwen van een vijfvingerige loirie:* ziehier het spiegelbeeld, de personificatie van wat zich koestert in het onheil dat hij brengt.

Vol walging wend ik mij af!

-

Vaderland, geboortegrond, ik heb mij van je losgerukt: ik heb je verworpen en ik zal je beledigen en beschimpen opdat je mij voor eeuwig zult haten; nimmer keer ik tot je terug; ik stel mij nimmermeer bloot aan jouw bezoedeling en besmetting, aan verminking en deernis, en aan een voortijdige dood:

je schurftige awarie*

etterende zweer

open mestvaalt

schijthuis op een stinkend achtererf

insektenbroedplaats

schandvlek op de borst van ons zuidelijk continent

heiligschennende mannelijke hoer
 bilharzia-moeras*
 giftige makkaslang
 onderste krab in de krabbenton
 eindeloos uitdijende lasterkanker
 kleverige koeparie
 bloedzuiger
 corrupte zwendelaar
 sluipmoordenaar:
 het lot van Hiroshima is je nog te genadig: Abel, dat verbranden moet als een
 Sodomitische sjanker:
 geef mij een mes
 geef mij het vuur
 geef mij stormen, orkanen en aardbevingen:
 ik roep alle rampspoeden op die onschuldige beschavingen getroffen hebben om
 jou te teisteren, om je weg te vagen van de aardbodem
 omdat je het uur van je bezoeking miskend hebt:
 je bent opgeschreven en gedoemd:
 bedenk nog eenmaal, bliksemsnel, voor je vernietiging hoe schoon, hoe rein
 gewassen je had kunnen zijn:
 een groen en warmbloeiend prieel met alle kleuren van de regenboog:
 een sprankelend gazon
 een heulvol omhulsel voor je kinderen
 drager van een nieuwe natie
 een vlekkeloos voorbeeld van broederliefde
 een toonbeeld van arbeidzaamheid
 een oase in het oerwoud
 een weelderige bloesempracht
 een bedwinger van de levenssfeer
 een waardig opwaarts schrijdende jongeling
 een waarachtig oord en een heilig vaderland.

Maar je hebt het niet gewild,

je hebt jezelf, geil en vadzig omgewenteld en het uur is vervluchtigd.

Nu is het te laat,

te laat, te laat: too late the phalarope.

Alles is voorbij en alles zal vergeefs zijn...

Dit is dan het land geweest dat ik te blind heb willen liefhebben en koesteren aan mijn borst,

maar het is een land van trouweloosheid gebleken.

Zie, er bestaat geen loyaliteit, tenzij bij de weinigen, de telbaren die ik genoemd heb en die er niet thuishoren.

Daarom bestaat er ook geen erbarmen en geen mededogen: ja, dit land is inderdaad meedogenloos tegenover allen die zijn trouweloosheid niet delen en die het niet tot een deugd verheven hebben,

tegenover allen die zich tegen het verrottingsproces verzetten,

en tegenover allen die het bestrijden.

Want dezen spelen het spel niet volgens de sluwe wetten waarvan de eerste luidt:

weest als wij en wij zullen u inlijven,

weest als wij en wij zullen u regeren,

weest als wij want dan zult gij vragen en verkrijgen

waarop gij geen aanspraak kunt doen gelden.

Wee echter degene die onze trouweloosheid met de vinger aanwijst en wee degene, die onze verdorvenheid niet wil delen:

hij zal elke deur gesloten vinden,

en erger nog:

wij zullen hem de mond snoeren,

wij zullen hem van het laagste verraad betichten nog voor hij onze perfiditeit kan bewijzen.

Ja, dit vaderland is een kwaadaardig beest.

Laat wie het anders willen het hoofd niet opheffen.

Laat hij niet rechtop willen staan.

Laat hem nimmer zeggen: 'Luku mi ede - mi ta tja hem na hei!'

Laat hem nimmer prevelen zelfs: 'Haika mi sten.'

Want het ondieer hoort en ziet het al
en het zal niet rusten voor het hem omstrengeld heeft.

Daarom keer ik het vaderland de rug toe.

Daarom scheur ik het van mij los.

Daarom zweer ik het af.

Daarom verwerp ik het voor eeuwig!

Tierra mezquina y espuria - laaghartig en gedegenerende grond -

jamás volveré a ti -

nimmer keer ik tot je terug!

Guadalajara, september/december 1973

Verklaringen en aantekeningen

Blz. 10

Chapala-meer in Mexico bij Guadalajara.

Blz. 15

Halikibe-sociale club.

Blz. 15

Poelepantje-brug in Paramaribo, die vroeger de grens was tussen de stad en het platteland.

Blz. 15

torimans-zaden die blijven kleven.

Blz. 15

pondo-naam van een vlieger die op een speciale manier geplakt is.

Blz. 15

kalibade-naam van een vlieger die op een speciale manier geplakt is.

Blz. 15

voenvoens-het geluid van vliegerpapier dat in franjes is geknipt.

Blz. 16

Pagwafeest-nieuwjaarsfeest van de hindoes, waarin de ontwaking van de natuur wordt verzinnebeeld.

Blz. 16

houwer-groot kapmes.

Blz. 16

De Kom-Cornelis Gerard Anton de Kom; kwam op voor vergeten groeperingen; schrijver van *Wij slaven van Suriname*.

Blz. 16

oen soetoe dan-schieten jullie dan.

Blz. 16

KWIM-boot-boot van de maatschappij die de verbinding onderhield tussen Nederland en Suriname.

Blz. 17

blavoortje-blauw vogeltje.

Blz. 17

flamboyant-boom met grote rode bloemen.

Blz. 17

goejave-vrucht.

Blz. 18

lemmetje-citrusvrucht die op een kleine citroen lijkt.

Blz. 18

birambi-zure vrucht.

Blz. 23

franchepane-plant met witte bloesems.

Blz. 35

Mira nubianan ta kore bai pabau-Kijk naar de wolken die voorbijrijden.

Blz. 35

Tepalka-verwijzing naar Tip Maruggs roman *In de straten van Tepalka*.

Blz. 35

een jonge vreemdeling op aarde-verwijzing naar de roman *Een vreemdeling op aarde* van de Antilliaanse auteur Boeli van Leeuwen.

Blz. 35

Hulio Perrenal-waarschijnlijk doelt René de Rooy hier op Jules de Palm, zijn beste vriend uit die tijd. Hij schreef korte verhalen in het Nederlands, liedjes in het Papiamentu, vertaalde Shakespeares *Midsummernight's Dream* en stelde bloemlezingen uit de Antilliaanse literatuur samen.

Blz. 36

Ja Charles-bedoeld is Charles Corsen, Antilliaans dichter die veel in *De Stoep* publiceerde. De regel 'en ik heb niet...' verwijst naar het gedicht 'Met de tijd' van Corsen, dat eindigt met: 'ik was zo vol liefde, ik was zo vol lust dat | ik braakte in haar gezicht: in plaats van een kus'.

Blz. 36

tiru-god.

Blz. 37

Ruiz Vidal-waarschijnlijk Luis Daal, Antilliaans dichter die in het Papiamentu en het Spaans schrijft; *Na ora oradu* (Te juister stonde) is een bloemlezing uit zijn werk met Nederlandse vertalingen.

Blz. 37

Ramón Lafour-waarschijnlijk Pierre Lauffer, de Antilliaanse dichter die als de beste Papiamentstalige dichter wordt beschouwd.

Blz. 37

O laman yen di misterio / den bo olanan skondé / kon mi por komprondé / bo gran imperio...-O zee, vol van mysterie in je golven verborgen, hoe zou ik je groot rijk kunnen doorgronden.

Blz. 38

rots der struikeling-verwijzing naar de gelijknamige roman van Boeli van Leeuwen.

Blz. 38

un baranka di lealtad-een rots van loyaliteit.

Blz. 38

geen dorstig paradijs-verwijzing naar de roman *Dorstig paradijs*, een sterk anti-Curaçaose roman die Jo van Ammers-Küller onder het pseudoniem Andriaan Hulshoff schreef.

Blz. 38

onbewolkt bestaan-variant op de titel *Bewolkt bestaan*, een roman van Cola Debrot (Meulenhoff Editie 531).

Blz. 38

Urbina en zijn mannen-René de Rooy verwijst hier naar de overval van de Venezolaanse rebellenleider Urbina, die in 1929 Fort Amsterdam wist te overmeesteren en het wapenarsenaal buitmaakte. Om zich van een veilige aftocht te verzekeren nam hij de gouverneur als gijzelaar mee tot het Venezolaanse vasteland. Het gebeuren wekte internationale opschudding en betekende een blamage voor Nederland.

Blz. 39

Brion-Curaçoaenaar die een grote rol speelde in de onafhankelijkheidsoorlog van Venezuela; opperbevelhebber van de vloot, kapitein-generaal van het leger; naaste medewerker van Simón Bolívar.

Blz. 39

funchipot-de pot waarin de maïskoek wordt klaargemaakt.

Blz. 39

de eerste gebaarde bruine rechtsgeleerde: mr. dr. M.F. da Costa Gomez, die door zijn volgelingen absoluut werd vereerd; speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming van het Statuut.

Blz. 39

handelsblad-verwijzing naar het nu nog bestaande dagblad *Beurs- en Nieuwsberichten*.

Blz. 39

makamba-Hollander.

Blz. 39

Awor bo hanja! bai den konjo bo mama!-Nu heb je het gehad, loop naar je moerskont!

Blz. 39

tumba-Antilliaanse dans met Zuidamerikaanse inslag.

Blz. 39

tambú-Antilliaanse dans met Afrikaanse inslag.

Blz. 40

Pierre Chateau-dr. Petrus A. Kasteel, gouverneur van de Nederlandse Antillen van 1942 tot 1948.

Blz. 40

De gevel-verwijzing naar *De Stoep*, het enige Nederlandstalige literaire tijdschrift dat gedurende de oorlog verscheen.

Blz. 41

Andrés-niet duidelijk wie René de Rooy bedoelt; de mogelijkheid bestaat dat hij hier zichzelf mee bedoelt, gezien

het feit dat hijzelf onder het pseudoniem Andrés Grimard publiceerde.

Blz. 41

Sehu-is het tijdschrift *Simadán*, waarvan René de Rooy medeoprichter en redacteur was. Het beleefde twee afleveringen.

Blz. 42

Jackson (Small)-waarschijnlijk Jacques Smeulders, Surinamer die al jarenlang op de Antillen woont, auteur van *Gele vlinders*.

Blz. 45

Nestor (Piar)-waarschijnlijk Cola Debrot, Antilliaans auteur-arts-jurist-politicus-diplomaat.

Blz. 46

hari di punteanchi-lachen als een hoer, vrijuit lachen.

Blz. 46

Wana, stop bo koiloko, sigi traha!-Wana, hou op met je gekkigheid, werk door!

Blz. 46

Mi ta dal, dal, pa mi kaba lihé!-Ik doe het kalmpjes aan tot ik klaar ben!

Blz. 46

Diolibra, mi mes ta bai ku senyora-God vergeef me, maar ik ga zelf mee met mevrouw.

Blz. 46

fresku-brutaal.

Blz. 46

knoek-platteland.

Blz. 46

ranchera-Mexicaanse smartlap.

Blz. 47

amplifier-versterker.

Blz. 47

jonkuman-jongeman.

Blz. 48

de nieuwe macamba Bert Engelman-waarschijnlijk Chris Engels, die zijn gedichten publiceerde onder het pseudoniem Luc Tournier.

Blz. 48

Chal en zijn vriend-Charles Corsen en Tip Marugg, die destijds onafscheidelijk waren. Tip Marugg is Antilliaans auteur van poëzie (*Afschuw van licht*) en proza (*Weekend-pelgrimage, In de straten van Tepalka*).

Blz. 52

repertoire van liederen in de landstaal-zie 'Julio Perrenal' in de beknopte bio- en bibliografie.

Blz. 52, 53

Kiko bo t'hasi akibanda etc.-Wat doe je hier?(...) Ik ben je komen opzoeken. (...) Ga zitten kerel.

Blz. 54

Heuvelpiek-verwijzing naar Scherpenheuvel, een klooster op Curaçao van de fraters van Tilburg.

Blz. 58

Mundu ta chiki, nos ta bolbe wete otro-De wereld is klein, we zullen elkaar weer ontmoeten.

Blz. 58

anglo-bloem.

Blz. 58

Lucebert Turner-waarschijnlijk Luc Tournier, pseudoniem van Chris Engels, redacteur van *De Stoep*.

Blz. 58

die stille plantage-verwijzing naar *De stille plantage*, roman van de Surinaamse auteur Albert Helman.

Blz. 58

gyambo biew-ouwe okers (vruchten).

Blz. 58

Manon Pincón-waarschijnlijk Nicolas Piña, Antilliaans dichter, mede-oprichter van *Simadán*.

Blz. 58

salinja-zoutpan.

Blz. 61

watramama-geest van de stroomversnelling.

Blz. 62

ont-regeld-‘regelen’ heeft in Suriname de betekenis: iemand door protectie aan een betere positie helpen.

Blz. 62

kankantri-grote boom.

Blz. 62

dram-soort jenever.

Blz. 62

ganja-wied-hennep.

Blz. 65

konyo-Antilliaans equivalent voor ‘lul’, echter het vrouwelijk geslachtsdeel noemend.

Blz. 65

pola-kut.

Blz. 66

Riko van Vught-waarschijnlijk Rudi Kross, Surinaams dichter, werkte als redacteur bij het *Algemeen Handelsblad*.

Blz. 67

Rudi Richter-waarschijnlijk Rudi Kappel, Surinaams piloot die in 1959 bij een vliegtuigongeluk om het leven kwam.

Blz. 67

Karel Goedhart-waarschijnlijk Erwin de Vries, Surinaams kunstschilder en beeldhouwer; maakte het beeld van De Ojeda bij de monding van de Suriname-rivier.

Blz. 67

een klinkende naam-‘Tongoni’.

Blz. 68

de zwijgzame Sonja-waarschijnlijk Barbara Stephan; was eerst beeldhouwster, publiceerde de bundel *Een ruiker in krantepapier*.

Blz. 71

makka-zeer giftige slang.

Blz. 73

Ba Joesoe-waarschijnlijk Johan Adolf Pengel, Surinaams politicus; van 1963 tot 1969 premier.

Blz. 73

koeparie-teek.

Blz. 74

in een geschonden graf-een jaar na Pengels overlijden is zijn graf opengebroken en hebben onbekenden zaken uit de kist ontvreemd. Het gerucht wil dat dit gebeurde om zwarte magie te bedrijven.

Blz. 77

Verrooy-verwijzing naar Bos Verschuur, de man die de vorige staking teweegbracht om dezelfde argumenten als De Rooy hier gebruikt.

Blz. 78

30 *mei*-30 mei 1969, toen arbeidsonlusten op Curaçao uitliepen op plunderingen en brandstichting op grote schaal.

Blz. 79

que nos maten-dat ze ons doodmaken.

Blz. 82

staking-onderwijsstaking in 1973, die bijna drie maanden duurde en die grote onrust tot gevolg had, waarbij één dode en een onbekend aantal gewonden vielen.

Blz. 84

mamadam-plek in het bos.

Blz. 85

Bram Terheggen-waarschijnlijk dokter George Hagens, een fel tegenstander van de toenmalige regering Sedney.

Blz. 90

B. Arpoes-waarschijnlijk de Surinaamse dichter en politicus Robin Ravales, die onder het pseudoniem R. Dobru schrijft. Publiceerde in het *CLO-bulletin* een aanval op René de Rooy.

Blz. 90

Geef het land nog niet over-regel uit het gedicht 'Dagorder', dat René de Rooy onder het pseudoniem Marcel de Bruin had gepubliceerd.

Blz. 94

loirie-luiaard.

Blz. 94

awarie-vogel die kippen rooft.

Blz. 94

bilharzia-moeras-moeras waarin de bilharzia-ziekte heerst: een diertje kruipt via de huid in de organen.

Blz. 96

Luku mi ede-mi ta tja hem na hei!-Kijk naar mijn hoofd-ik heb het trots geheven.

Beknopte bio- en bibliografie

René André de Rooy werd op 1 oktober 1917 te Paramaribo (Suriname) geboren. Zijn moeder, Marguerite Grimard, stamde uit een kunstzinnige Haïtiaanse familie; zijn vader was een Surinaamse telegrafist, die telkens ergens anders in het Caribische gebied gestationeerd werd.

Toen René de Rooy drie jaar was, stierf zijn moeder. Al in zijn jeugd verbleef hij een jaar lang op Curaçao, omdat zijn vader daar was aangesteld. Hij ging er op de muloschool. In Suriname volgde hij de onderwijzersopleiding. Vlak na het overlijden van zijn vader slaagde hij op zeventienjarige leeftijd. Hij verliet Suriname en ging naar Aruba, waar hij een jaar lang les gaf.

Toen hij achttien was ging hij naar Curaçao. Zijn eerste Curaçaose periode duurde tot 1954. Hij behaalde er de LO-akten Engels, Spaans, Frans en gymnastiek. Daarna studeerde hij voor de akte Nederlands MO-A, maar hij kon niet aan het examen in Nederland deelnemen omdat de overheid hem een reisbeurs weigerde. Daarom legde hij zich toe op het Spaans; hij haalde de ongedeelde MO-akte. Later zou hij in Suriname nog de akte Engels MO-A aan de rij akten toevoegen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was René de Rooy schutter. In die tijd debuteerde hij onder het pseudoniem Marcel de Bruin in *De Stoep*, het enige Nederlandstalige tijdschrift dat gedurende de hele oorlog verscheen. Op 1 februari 1947 trouwde hij met Thelma ten Meer.

René de Rooy ontpopte zich als bewonderaar van het Papiamentu, de moedertaal van de Curaçaoenaars, die door de koloniale situatie in het gedrang dreigde te komen. Samen met zijn vrienden de dichters Jules de Palm en Pierre Lauffer maakte René de Rooy vijftien Curaçaose liedjes om de waardering voor het Papiamentu te stimuleren. Zij gebruikten hiervoor het pseudoniem Julio Perrenal. (In 1979 verschijnen deze liedjes bij De Bezige Bij in de bundel van Jules de Palm en Julian Coco *Julio Perrenal, dichters van*

het Papiamentse lied; daarin is het artikel herdrukt dat René de Rooy in 1949 over deze liedjes schreef, ‘De miskennis van Julio Perrenal’.)

Samen met Nicolas Piña en Pierre Lauffer richtte René de Rooy in 1950 het tijdschrift *Simadán* op, dat een Papiamentstalige tegenhanger moest zijn van het Nederlandstalige *De Stoep*. Daarin publiceerde hij onder het pseudoniem Andrés Grimard een essay in het Papiamentu, ‘Riba balor literario’ (Over de literaire waarde).

Naast talloze gedichten heeft René de Rooy ook veel toneelstukken geschreven, waarvan er slechts één is uitgegeven, de uit 1954 stammende tragikomedie *Juancho Picaflor*, die het Cultureel Centrum Curaçao bekroonde. ‘Huis aan de rivier’ werd in 1956 op Curaçao opgevoerd.

In 1954 kwam een einde aan de eerste Curaçaose periode van René de Rooy. Aan zijn vertrek van Curaçao lagen verschillen van mening met zijn schoolbestuur ten grondslag. De doorslag gaf dat niet René de Rooy benoemd werd als leraar Spaans aan een middelbare school, maar een leerling van hem. Hij vertrok naar Suriname.

Tussen 1954 en 1957 gaf hij er les aan de AMS en de kweekschool. Hij nam intussen intensief deel aan het Surinaamse literaire leven. Samen met Henny de Ziel en Jan Voorhoeve richtte hij het tijdschrift *Tongoni* op, waarin hij het verhaal ‘De edelstenen van Oom Brink’ publiceerde, dat in Engelse vertaling opgenomen is in de bloemlezing *From the green Antilles. Writings of the Caribbean*. Interessant is het gedicht ‘Haika mi sten’ (Luister naar mijn stem), omdat René de Rooy erin experimenteert met een combinatie van het Sranan Tongo en het Saramaccaans.

Vanaf 1957 tot 1967 werkte René de Rooy weer bij het Curaçaose onderwijs. Na zijn pensionering vertrok hij naar Mexico, waar hij op de Nederlandse ambassade onder meer belast werd met cultureel werk.

Op verzoek van Suriname ging hij in 1969 daarheen als

cursusleider van de opleiding Spaans MO. Daarnaast werkte hij op het lyceum, waar hij onderdirecteur was. In 1970 publiceerde hij een Spaanstalig gedicht in het tijdschrift *Watapana*.

Gedesillusioneerd in Suriname vertrok hij in 1973 naar Guadalajara (Mexico), waar hij zich als ambteloos burger vestigde. Hij schreef er *Verworpen vaderland* en vertaalde op verzoek van uitgevers Antilliaanse, Surinaamse en Nederlandse literatuur in het Spaans en het Engels. Op 17 oktober 1974 overleed hij aan een hartaanval.

Naast schrijver was René de Rooy ook beeldhouwer. Hij exposeerde te Curaçao, Paramaribo en Guadalajara.

Verreweg het meeste werk van René de Rooy is nooit gepubliceerd. Voor een deel komt dat door het gebrek aan tijdschriften in het Nederlandstalige Caribische gebied. Zowel *Simadán* als *Tongoni* beleefden maar twee nummers. Andere tijdschriften waarin werk van René de Rooy verschenen is, zijn *De Stoep*, *Moetete*, *Vox Guyanae* en *Watapana*. Werk van hem is opgenomen in de bundels *Kri, kra! Proza van Suriname* (samengesteld door Thea Doelwijt, Paramaribo 1972), *Wortoe d'e tan abra, Bloemlezing uit de Surinaamse poëzie vanaf 1957* (samengesteld door Shrinivasi, Paramaribo 1974) en *Di Nos. Antología di nos literatura* (samengesteld door Pierre Lauffer, Curaçao 1971).

Van zijn toneelstukken, die hij vaak op verzoek van een vereniging schreef, zijn de meeste verloren gegaan.